

ZORA

Glasilo

slovenskega katoliškega dijaštva.

Obseg.

Bogdan Kazak: Naša bodočnost.

Ivan Hubad: Vpliv liberalizma na narodnogospodarskem polju.

J. Bergant: Duh časa.

A. K.: Vera, veda, umetnost.

Rado Kósar: Napoleon.

J. Š.: Pogovor z moderničem.

Fosforič: Ciprijan Istinič.

Glasnik: Novo geslo „Danice“. — Ivan Kunšič †. — Obisk avstrijskih univerz.

Na platnicah: Našim novostrujarjem. — Ruski dijaki proti tatarskemu koro-
baču. — Najnovejši poskus nemškonačionalnih dijakov. —
Španjski dijaki.

Zora stane na leto 1 gld., za dijake 60 nč.

Urednik: Anton Vadnal, stud. phil., Dunaj, IX. Porzellangasse 30.

Upravnik: Bogumil Remeč, Dunaj, XVIII. Theresiengasse 38.

Oblastem odgovoren: Dr. Fr. Jankovič.

Na Dunaju

TISKARNA OO. MEHITARISTOV.

Našim novostrujarjem! Kdor pozna dunajski tednik „Die Wage“, pritrudi nam brez pomisleka, da ni ne klerikalen, ne reakcionaren. In vendar je prinesla „Die Wage“ nedavno (v letošnji 6. in 7. številki) znamenit članek iz peresa dunajskega profesorja dr. Alfred v. Berger-ja pod naslovom „Moderne Lyriker“, članek, ki bi ga — da je izšel v kakem slov. konservativnem listu — slovenski novostrujarji pobili in zavrnilo z obrabljenim svojim orožjem, češ, da sploh ni vredno o njem govoriti, ker se pisec ozkosrdno drži svojega omejenega, davno že zastarelega srednjeveškega naziranja, o katerem moderni izobraženec govori le s pomilovalnim nasmehom na ustnih. Da pa uvidijo naši čitatelji, kako se strinja naše mnenje o novi struji s sodbo odličnega veščaka v leposlovju, katerega tudi mi ne prištevamo med klerikalce, priobčimo jim nekaj pobirkov iz omenjenega eséja. Govoreč o tem, kako se love moderniči za zunanjimi sredstvi, da bi dali svojim proizvodom videz izvirnosti, pravi pisec med drugim: „Jedno izmed najizdatnejših, v več nego jednom pogledu najpogubnejših umetnih sredstev, s katerim hlinijo izvornost, obstoji v tem, da brez sramu spravljajo pred oči gledalcev in čitateljev reči, katere zakriti ali zamolčati je bila sicer zahteva spodobnosti. Nesramnost, ki je potrebna, da se polomi ograja spodobnosti, zamenjavajo zlasti mladi ljudje kaj pogosto z genijalnostjo. Kdor se oglasi proti takemu počenjanju, imajo ga na sumu, da ni „svoboden duh“, ampak zastaran človek, poln predsodkov, morda celo svetohlinec, kakor se sploh zagovorniki nove struje poslužujejo terorizma, da one, katerim njih dela ne ugajajo, izobčujejo kot ljudi, ki so za časom duševno zaostali. Tudi lahko vsakdo, ki si upa reči besedo proti nesramnostim na odru in v knjigi, pričakuje z gotovostjo, da mu bodo pripisovali bedasto naziranje, da naj bo gledišče ustanova za komtese in literatura v zabavo odrasli mladini. Ne tajim, da more pesnik svojo idejo včasih le tedaj uresničiti, ako odtegne zadnje figovo pero in izreče zadnjo besedo; na splošno pa ne čujem rad besede „resnica“ od takih, katere le tam zanima resnično, kjer se slučajno sklada z nesramnim.“ — Omenivši globoko iz bistva umetnosti izviraajočega razločka med pomembnimi in podlimi občutki, radi česar zadnji niso vredni, da se jih pove, pravi, da so najmodernejši liriki dali pravico javnosti tudi podlim občutkom. „Med temi jemljejo največ prostora različne erotične senzacije. Večina modernih pesniških zbirk nima za vsebino prave ljubzenske lirike, ampak več ali manj natančne in očitne konfidence zlagatelja o njemu lastnem, čisto osebnem spolovnem življenju. Ni treba biti človeku ravno prečednostnemu, da posluša take reči z nevoljo. Nevolja se ne da samo moralično, ampak morda še izdatnejše surovo naturalistično opravičiti. Nič ni človeku na sosedu nadležnejše, da ne rabim krepkejšega izraza, nego ta del njegovega dušnega in živčnega življenja. Gizdalinsko samoljubje, ki se ne more vzdržati, da ne vidi v takih rečeh nekaj tudi za druge silno zanimivega, razjarja celo navdušene častilce rimskih elegij. Kolikokrat je slišati pri naturalističnih dramah in romanih: Bodi, da bivajo res taki ljudje in v takem stanju, toda jaz jih nočem videti. No, pri drami ostane gledalec v neki daljavi zunaj predstavljenih ljudi in njih stanja.

Lirični pesnik pa vdihne poslušalca ganotja svojega čustva, kakor jih ima sam, in zahteva od poslušalca, da živi z njim njegovo popolnoma osebno življenje, da postane sam dotični pesnik. No, marsikdo bi dal leta življenja za to, ako bi smel biti Goethe, četudi samo pet minut, in Goethe je s svoje liriko ljudem do gotove meje omogočil neposredno udeležiti se velikosti, sreče in ljubeznivosti njegovega dušnega bitja. Če pa pride pred-me na živcih bolan, duševno nezrel, zmeden in napihnjen poba, ki ga glojejo gnjusne strasti, in me povabi, naj se preložim v središče njegovega čutenja, bom se proti temu branil, in čim močnejša je sugestivna sila, s katero me kljub moji volji do tega prisili, tem bolj se ga bom ogibal. Dobro vem, da je to subjektivno, in da bi se drugim zdel največji blagor, ako bi jim bila dana nadčloveška zmožnost, po kateri bi se svojevoljno potapljali v tuji „jaz“ in bi doživeli, kako je temu pri duši. Lirika jim daje vsaj nadomestilo za tako uživanje. Toda tukaj bi vendar oporekel, da pesnik, ki ima kakor n. pr. Paul Verlaine ali tudi Heinrich Heine res sugestivno moč povleči me v svoje dušno življenje, o katerem ne bi vedno želel, da bi bilo moje, da torej tak pesnik prav s to zmagovito duševno močjo daja poročstvo, da ni v resnici ona podla oseba, kot se izdaja, marveč da iz zoperne krinke, ki mu jo je svoja volja ali kruta usoda navezala, gleda velik človek s svetlimi očmi. Tudi tu se izkazuje, da more genij tudi vsakdanje in zoperno dušno stanje izpremeniti v lirično poezijo. Toda temu ne ugovarja, kar sem prej povedal.“

Kajpada smo mi tudi o „sreči in ljubeznivosti“ Goethejevega bitja drugačnega mnenja.

Ruski dijaki proti tatarskemu korobač. Sovražniki Rusije govore o ruskih dijakih neugodno. Praviijo, da kroži ruskemu dijaku po žilah še mnogo azijskih nagonov. Do veselosti jim baje manjka istinitega humorja, in kadar so dobre volje postanejo surovi. Zlasti na obletnico ustanovitve univerze v Petrogradu je nekda mogoče delati študije, kako se dijaki kričavo zabavajo po pivnicah, kako se surovo vedejo po ulici nasproti mimoidočim, kako včasih celo kako kočijo ustavijo, da prestrašeno žensko iz nje potegnajo in kako jim večkrat razjarjeni meščani plačujejo šilo za oganjilo kar na mestu. Toda kdor bi hotel samo slabe reči nabirati, bi pač tudi pri nas nabral dovolj enakih pojavov. Vrh tega moramo pomisliti, da je cele veke vzgajala rusko ljudstvo bizantinska oholost gosposke in tatarski korobač, simbol Rusije. Pa bodi že kakor hoče, vendar so ruski dijaki s svojo zadnjo demonstracijo pokazali občudovanja vredno resnost in odločnost. Že prej se je širila po Petrogradu novica, da nameravajo dijaki napraviti demonstracijo na dan „dijaškega praznika“, ko se obhaja ustanovitev univerze. Nepriljubljeni rektor Sergejevič je dal v ayli nabiti rezek opomin, kateri je dijake le še bolj razburil, tako da so 20. svečana demonstrirali proti rektorju in potem zapustili univerzo, da bi šli na nevski prospekt, kamor so se napoliti vsako leto na ta dan. Toda policija ni pustila čez Nevo, in ko dijakom to ni bilo po všeči, zajahali so policaji med nje, na enkrat potegnili iz nedrij skrite korobače in začeli udarjati z njimi po dijakih. To je bila silna zloraba, ker ta barbarski inštrument ni ne spada med orožje konjske policije. Dijake je to strahovito razkačilo, tako da so na naglo sklicanem shodu sklenili, uprizoriti štrajk na univerzi, dokler ne dobe za to sramotno ravnanje policije zadoščenja. In res niso pustili nobenemu profesorju, da bi predaval. Večina profesorjev je stala na njih strani. Tudi prebivalstvo je bilo

razjarjeno, da je pri škandalu glavno ulogo igral korobač. Tudi dijaki nekaterih drugih petrogradskih in provincijalnih učilišč so se pridružili štrajku, zlasti vseučilišče moskovsko, kazansko, kijevsko, tomsko, odeško in varšavsko. Ves štrajk je trajal v Petrogradu tri tedne, car sam se je zavzel za dijake, ki bodo dobili zadoščenje nasproti policiji. Menda tudi posameznih dijaških kolovodij ne bodo zadele prevelike kazni. Ako primerjamo štrajk ruskih dijakov z onim nemških nacijonalcev pred petnajstimi meseci pri nas, moramo reči, da je med njima velikanski razloček, ker je imel ruski kulturno podlago, dočim je nemški imel značaj prenapete politične agitacije in je zakrivil nasilno ravnanje do drugih obiskovalcev vseučilišča.

V.

Najnovejši poskus nemškonacijonalnih dijakov na Dunaju.

Stvar, katero mislim opisati, ni svetovno važna. Toda, ker slika nekako razmerje med strankami, ki vladajo v nemškem dijaštvu, in ker označuje delovanje nemških nacijonalnih dijakov, mislim, da je vsejedno zanimiva in podučna. Nemški nacijonalci hočejo pri vsaki priliki pokazati svoj nemški značaj, bodisi da sede pri pivu, bodisi da udrihajo z gorjačami po glavah svojih kolegov. Toda ad rem. Dunajski mestni očetje so prišli do spoznanja, da bi ne bilo napačno, če bi se klet dunajskega magistrata uporabila v občečloveško korist in sklenili so v njem otvoriti gostilno. Ondi naj bi se napajalo občinstvo s pristnim nižjeavstrijskim vinom. Stvar se je izvedla in pretečeni mesec je bil otvorjen „Rathhauskeller“. Magistrat je blizu vseučilišča. Kmalu je jelo tudi dijaštvo tje pohajati. Nekega dne je bilo zbranega tam precej namškonacijonalnega dijaštva. Ko so prišli v rožice, so zapeli „die Wacht am Rhein“. Toda to pot so jo slabo skupili. Zbrani gostje so odločno nastopili proti temu, da bi se na dunajskem magistratu pele pruske pesmi, in potisnili so nacijonalce iz gostilne. Nacijonalci so sklenili maščevanje. Vedeli so, da zahajajo v to klet tudi člani nemške katoliške dijaške zveze „Norika“, katere kot klerikalce hudo črtijo. Nekega večera, ko je bilo v mestni kleti zbranih več Noričanov, ki so prišli ravno od svojega znanstvenega večera, prihrumi tudi cela četa nemških nacijonalcev v klet. Kmalu se začno klicati „Abzug Norica“. Toda Noričani se niso zmenili za taka paglavska izzivanja. Ne tako gostje. Ti niso pustili kaliti miru, in kmalu je nastal mej strankama pretep, ki se ga pa Noričani niso udeležili. Ker so bili pa policaji takoj pri rokah, bilo je brž konec boja. Najhujše kričaje in pretepače so odgnali na hišni komisarijat, kjer so bili takoj kaznovani. Druge hujše nesreče ni bilo.

H.

Španjski dijaki. V začetku tega meseca je prišla številna delegacija dijakov iz Valencije v Madrid, da bi nabirala denar, s katerim bi se ustanovilo zavetišče za jetične bolnike v starem samostanu Porta Coeli pod Valencijo. Madridski dijaki so jih pristrčno sprejeli. Pozornost občinstva obrača na-se orkester mladih dijakov in delegacija artistskega kluba v Valenciji, ki bo predstavljal valencijansko ženitovanje. Dijaki nosijo klasični valencijanski plašč. Barve treh zastav so sinja, žolta in rudeča, kar odgovarja barvam filozofične, medicinske in juridične fakultete v Valenciji. Tudi madridsko mesto jih je sprejelo ljubeznivo, župan z mestnimi očeti jih je pozdravil pred mestno hišo in občinstvo je burno ploskalo godbi njih orkestra. Poziv, s katerim se obračajo na darežljivost občinstva, so sestavili v 22 jezikih, da bi mogel vsak člen diplomacije čitati v svojem jeziku. Po lepi latinščini se odlikuje latinski poziv. Umni dijaki so mislili tudi na madridske dame, za katere so pripeljali polne vozove cvetov iz „vrta Španije“, da bi krasotice mesta pridobili za milosrčnost.

V.

† **Dragotin Kette**, trindvajsetletni, izredno nadarjeni slovenski pesnik, je umrel 26. aprila v Ljubljani. Na smrtni postelji je prodal svoje pesmi založniku in zapustil skupiček podpornemu društvu za slovenske visokošolce na Dunaju. Njegovi soneti ne zaostajajo v ničemer za Prešernovimi. Umrel je previden s svetimi zakramenti. Kot pesnik je bil pripadnik moderne maloverne struje, a je bil zrel in razsoden dovolj, da ni šel v dekadenco ali grobi naturalizem. Kot lep vzgled njegove poezije bodi sledeči sonet: Na očevem grobu.

Povedi, mračni me grobar, s seboj,
 Na zeleni, na senčni grob njegov,
 Kjer križ železen, kamenit je krov,
 Pod njim počiva otec svet pokoj.
 A dobro ti je tukaj, otec moj!
 A jaz potujem pot ti negotov,
 Brez smotra, brez prijateljev, drugov,
 Brez sreče, sam, a z dušoj žalostnoj.
 Zakaj si pravil, otec, mi nekdaj
 O svetski sreči, otec? Sèn je sèn!
 Življenje je sovraštvo, večer boj . . .
 Pač ljubim te, a ker te ljubim znoj,
 Ne voščil bi ti spet iz groba vèn,
 Le spavaj, spavaj srečni otec moj.

Zahvala. Slov. kat. akadem. društvo Danica je prejelo v zadnjem času od svojih starešin, oziroma dobrotnikov naslednje podpore, za katere se najtopleje zahvaljuje: Dr. A. B. Jeglič, knez in škof 30 gl.; udeležniki prijateljskega večera v Ljubljani po dr. Brejcu 25 gl.; neimenovan duhovnik 40 gl.; Val. Eržen, podvodja semenišča v Ljubljani 4 gl.; Fr. Pokorn, kurat v Zgornji Besnici 1 gl.; Al. Kokelj, kaplan v sv. Jurju ob Tabru 1 gl.; Jos. Kozinc, župnik v Slivnici 1 gl.; Ant. Kesnar, župnik pri D. Mariji na Jezeru 2 gl.; dr. F. Žigon prof. theolog. v Gorici 3 gl.; dr. Jos. Gabrijevčič, ravnatelj semenišča 4 gl.; Jakob Dolenc, župnik na Igu pri Ljubljani 1 gl.; V. Bernik, župnik na Homcu 1 gl.; Mart. Poljak, župnik v Ajdovcu 1 gl.; Kar. Čigon vikar na Vojšćici 1 gl.; A. Hvalica, dekan v sv. Petru pri Gorici 2 gl.; F. Dimnik, kaplan v Trebelnem 2 gl.; J. Laznik, župnik v Polhovem Gradcu 2 gl.; J. Karlin, župnik v Smedniku 8 gl.; Ad. Knol, kaplan na Raki 0:50 gl.; F. Čeket, župnik v Štjaku 4 gl.; K. Pollak veletržec v Ljubljani 1 gl.; Al. Železny, kurat v Trnji 1 gl.; vesela družba v kat. domu 5 gl.; J. Vencajz državni poslanec v Ljubljani 4 gl.; Marko Vales, kurat na Branici 2 gl.; Jak. Meško v Juršincih 1 gl.; Jernej Vurkelc, kaplan v Gornjem Gradu 1 gl.; Jv. Gajšek, župnik v Št. Vidu 1 gl.; F. Pavletič, odvetniški koncipijent v Trstu 2 gl.; And. Ferfolja, župnik v Zgoniku 2 gl.; dr. Jos. Debevec, J. Brenc, župnik v Preski 1 gl.

B. R.

Trije telegrami iz „Slovenskega Naroda“:

Dunaj 5. maja. Na občnem zboru „Slovenije“ čestitamo narodni napredni Ljubljani k sijajni zmagi! — Anrejka, Anton Božič, Demšar Simon, Dolar, Fatur, Jerala, Kukovec, Klešnik, Kranjc, Merhar, Očkerlj, Pernuš, Prandi, Potočnik, Schubert, Tičar, Vodnik in Žirovnik.

Dunaj 5. maja. Pri občnem zboru „Slovenije“ zbrani iskreno čestitamo liberalni stranki na sijajni zmagi. Živela svobodna napredna Ljubljana! Klerikalizem se mora zdrobiti v prah! — Andres, Bytzek, Bučar, Dolenc, Ferjančič, Jeršinovic, Kandare, Koblar, Komatar, Koš, Kovač, Kraigher, Kreft, Logar, Novak, Omersa, Pečnik, Piano, dr. Plemelj, Poznik, Reissner, Romold, Skaberne, Šturm, Šerko, Šuklje, Valentinčič, Verčon, Vidmar, Vodnik, Zupanič, Zupančič in Zabukovšek. (Nunc Roma videtur, nuper magna taberna fuit!)

Gradec 3. junija. Graški slovenski akademiki izražajo pesniku Antonu Aškercu svoje najiskrenejše simpatije in ga zagotavljajo, da so njegova načela njih načela. — Dr. Serbec, dr. Žigon, dr. Hac, dr. Frlan, dr. Herle, dr. Ozvald, Oražen, Goričar, Pustoslemšek, Majcen, Žihor, Gregorič, Vehovar, Glaser, Koštial, Witschl, Dolenc, Pregl Makso, Pregl Gvidon, Kovačič, Raznožnik, Kunej, Devet, Zarnik, Vajda, Vargazon, Krmavnar, Leskovar, Ozvatič, Detiček, Langerholz, Štiher, Majžer, Korošec, Vuk, Serbec, Kolar, Čuček, Pihl, Selak, Mulej, pl. Plantz, Zemljič, Žizek, Jesih, Golob, Menzinger Janko, Menzinger Tone, Serjun, Ogoreutz, Senekovič, Goršič, Lapajne, Podgornik, Šorli, Ipavic, Dereani, Sterniša, Skaza, Gregorec, Volavšek, Goričar, Ipavic, Strašek, Hočevar, Brolih, Majer, Šabec, Koser, Smrdu, Kovač, Štupica, Jug Andrej, Kelec, Žitek, Robič, Dokler, Hude, Brence, Tomšič, Stojan, Čeh, Potočnik, Tomšič, Konečnik, Meh, Kanc, Rupnik, Frlan, Sket, Murnik, Bretl, Podlesnik, Majhen, Leupušček, Tominšek, Karba, Arnejc, Levičnik.

Popravek, „Slovenec“ in drugi listi so poročali napačno, da je govoril pri zborovanju na delavski slavnosti tudi zastodnik „Danice“. Resnici na ljubo bodi povedano, da zastopnik „Danice“ pri zborovanju ni prišel do besede.

Čujemo, da je izstopilo iz ljube „Slovenije“ 30 članov. V tem času so se baje tudi rabili takoimenovani „schlagende Beweise“. Ako bo šlo s „Slovenijo“ tako naprej, bomo morali na kakem dijaškem shodu proglasiti to liberalko ne samo za „edino zastepnico“ slovenskega dijaštva, ampak celó za simbolično zastopnico in partibus.

Novo stanovanje „Danice“: XVIII. Währingergürtel 53.

Zadnja številka tega letnika „Zore“ izide 15. julija.

Knjiga in ljudstvo. Liberalizem je, kakor povsodi, tudi pri nas slavil svoje orgije. Molil je zlato tele, z judeževimi denarji je plačeval uboge trpine, ki so njegovim slugam kopicili zaklade. Teptal je vsako višjo idejo. Ljudstvo je slepil in izkoriščal, ko si ni znalo pomagati, do krvi. A ljudstvo je začelo misliti in je samo seglo po knjigah. In v tistem trenutku je zašel socialno-demokratski sostav v svet. Liberalizem je do takrat že napravil toliko kvare, toliko škode in spridil toliko ljudi, da je tudi pri delavcu z elementarno silo prodrlo materialistično svetovne nazorje. V Rimu pa je isti čas častitljiv starček, sveti oče, povzdignil svoj glas in govoril celemu svetu o ljubezni do bližnjega. Nastal je boj; zmaga bo naša; toda boj bo zahteval obilo žrtev. Končan bo tem prej čim prej ne bo več omahljivcev in uskokov. Več značajev! Vzgojiti si jih moramo sami. In kaj boli krepi značaj kot vsestranska izobrazba?

V Ljubljani se misli osnovati ljudska knjižnica, katera naj bo podajala slovenskim delavcem to, kar jim splošno še manjka, izobrazbo in ž njo trdnost v načelih. Kako živo občutimo, da se naše najboljše moči, ki bi drugače živele vеди in znanosti, žrtvujejo, ker primanjkuje v blagor zapuščenega ljudstva izobraženega delavstva. Kaj nam pomaga cela vojska mož, ki se dajo voditi, ki pa niso zmožni iz svoje srede izbrati si voditeljev. Časi se boljšajo in kmalu bodo delavci samozavestni, zavedni možje, ki vedo, da se gre za najvišje ideale. Da stopi delavec kolikor mogoče hitro na svoje noge pod banderom sv. Mihaela, to je namen ljudske knjižnice. Tudi v tujini je po nekaterih krajih mnogo slovenskih delavcev. Opozarjam le na izvrstne članke dr. Kreka iz Westfalskega. Ti delavci so izpostavljeni največjim nevarnostim življenja. Borba za vsakdanj kruh mej tujimi ljudmi izpodjeda njihovo vero, socialni obstoj, narodnost slovensko. In naša dolžnost je, da se jih spominjamo in da jih podpiramo. Ako bi jim pošiljali slovenske knjige, bi ne pozabili svoje domovine in marsikdo bi se še o svojem času vrnil domov. Taki delavci bi prinesli s seboj mnogo skušenj in bili bi gotovo velika opora našemu ljudstvu.

Nebroj knjig je potreba, ako hočemo doseči, kar sem označil. Kupovati jih ne moremo; odvisni smo torej le od dobrohotnih darovalcev. Tu pa se odpira posebno dijakom, ki so raztreseni po slovenskih deželah, široko polje delovanja. Tu lahko enkrat stopijo iz teoretičnih višin na pozitivna tla, tu lahko pokažejo, da jim beseda demokrat ni le prazna fraza, da so res delavni mladeniči, ki ne skrbijo samo zase. Pojdite okoli, prosite in zahtevajte. Poberite vse, kar se bere slovensko: stare knjige družbesv. Mohorja, Maticе Slovenske, hrvaški in slovenski pripovedni in mladinski spisi, vse nam bode dobro došlo. Plačilo Vam bo zavest, da ste storili nekaj za ljudstvo, za celo ljudstvo slovensko, ker knjige se bodo pošiljale v razne kraje naše domovine.

Kar bodete sami darovali in kar bodete dobili pri ljudstvu naklonjenih dobrotnikovih, pošiljajte na ime: J. Dermastia, stud. jur., Vodmat. Liubljana. Za poštnino Vam je dano na prosto voljo, da zahtevate pri prejemniku povračila.

B. R.

Naučni minister je odredil, da bo imel v prihodnje tudi učitelj verouka glas pri zrelostnih izpitih na gimnazijah, in da se bodo zopet med letom obhajale eksercicije za dijake.

V.

Nov spominik. Dne 9. julija t. l. so odkrili v arkadah dunajske univerze spominik nekdanjega vseučiliškega profesorja in poznejšega ministra dr. L. Hasnerja pl. Artha. On je upeljal pred tridesetimi leti liberalni šolski zakon, katerega so grajali vsi avstrijski škofje in proti kateremu je protestiralo katoliško ljudstvo. Pač je bilo v šoli mnogo pomanjkljivega in zastarelega, a to bi se bilo dalo popraviti tudi brez liberalnega zakona, ki je za nekaj dobrih reform usekal mnogo strupenih ran našemu šolstvu. To zadnje nam najbolje spričuje dejstvo, da je ogromna večina iz nove šole izišle svetne inteligence brezverska, to nam spričuje tudi žalostni pojav, ki ga ni opaziti samo pri Nemcih, ampak tudi že pri nas, da zapadajo ljudski učitelji vedno bolj liberalni in socialnodemokracijski struji, tako dase marsikateri učitelj skoro čuti poklicanega igrati v svoji vasi zraven župnika nekakega protipopa. V.

O reformi učnega reda za bogoslovne vede, ki je okoren in zastarel, se v zadnjem času mnogo govori. Za reformo se posebno trudi dunajski ordinariat, ki bo predložil načrt novega reda splošni v to sklicani konferenci vseh avstrijskih škofov. C.

Katoliška univerza v Solnogradu. V Celovcu se bo vršil avgusta meseca shod delegatov akademičnih podružnic društva za ustanovitev kat. univerze v Solnogradu. Namen tega shoda je, posvetovati se o potih in sredstvih, kako bi bilo v najkrajšem času mogoče uresničiti idejo kat. univerze. Tudi „Danica“ pošlje tja svojega zastopnika. C.

Vseučiliške vesti. Novi rektor dunajske univerze je dr. Viljem Neumann, profesor semitskih jezikov na bogoslovni fakulteti. Novi „magnificus“ je star 62 let in slovi kot velik znanstvenik. — Na dunajski tehniki je izvoljen za rektorja Kristijan Ulrich, višji stavbeni in tehnični profesor. — V Gradcu so izvolili za rektorja zagrizenega nemškega nacionalca dr. Richterja. — V Zagrebu pa od vlade ni dobil potrdila dr. Milivoj Šrepel. Radi tega so izvolili drugega rektorja dr. Gj. Arnolda. C.

Žensko vseučilišče v Moskvi šteje sedaj že tri fakultete; modroslovno, naravoslovno in zdravilsko. Ruska ženska emancipacija prekaša torej v tem oziru našo daleko! C.

Ljudsko vseučilišče. V Parizu se je nedavno temu ustanovilo „društvo za ustanavljanje ljudskih vseučilišč“. Na čelu temu lepemu podjetju stoje pariški vseučiliščniki, ki bi dali radi delavstvu prilike priti do večje duševne naobrazbe. Prvi tak zavod se je otvoril pred nekaj meseci v Fauborg St. Antoine, kjer se vsak večer predava o morali, znanosti in drugih tudi delavcu koristnih rečeh. V kratkem času mislijo sezidati nekako vseučilišče zvezano z ljudskim muzejem, veliko ljudsko knjižnico, ki bi raztegnila svoje delovanje tudi na zunaj, in zabavno-telovadno dvorano. Tako v Franciji! Pri nas se pa še zmirom dobi v akad. vrstah ljudi, ki menijo, da ni častno, če stopajo z delavci v zvezo—akademiki. C.

Naznanilo! Prva številka novega letnika izide 1. novembra. Potem bo list izhajal redno prvega v vsakem drugem mesecu. S tem bo prišel red v izdajanje lista. Naročnina naj se ne pošilja pred prvim oktobrom, ker gre upravništvo in z njim uredništvo dva meseca počivat.

Naša bodočnost.

Spisal Bogdan Kazak.

naši bodočnosti smo mi, Slovenci sami, pa tudi naši prijatelji in neprijatelji toliko govorili in pisali, da že marsikomu preseda razmotrivanje tega vprašanja. In vendar, kako malo jasnosti, koliko zmede je še v nas o tem predmetu! Kdor pozna razmere nekoliko natančneje, pritrdi mi, da večina naših izobražencev, ki so tako-rekoč narodov cvet, nima točnih, trdno utemeljenih in zadostno obrazloženih pojmov o naši bodočnosti; prizna mi, da vladajo prav v omikanih krogih o tem velezanimivem, ker za nas življenskem vprašanju različni, celo nasprotni nazori. In kdor ima priliko opazovati neprikrito mišljenje mlajšega rodu, ne more prezreti, da se je celo med dijaštvo vtihotapila neka mlačnost in brezbriznost v narodnem pogledu, da se nekaterim v modernem duhu izobraženim dijakom zdi otročje, če ne smešno premišljati o bodočnosti našega naroda.

Naj se nam torej ne šteje v zlo, da se lotimo tega, davno že pre-mletega predmeta! Naziranje o naši bodočnosti je pač velike važnosti i za posameznika i za ves narod. In med dolžnostimi dijaškega lista gotovo ni zadnja ta, da vzbuja v mlajšem naraščaju zanimanje za taka vprašanja, da bodri in opozarja, naj si vsakdo bistri pojme o stvareh, od katerih je odvisno delovanje v življenju.

Marsikoga izmed mlajših čitateljev je neprijetno iznenadila bitka resnica, ki jo je ravnokar čital. Ozlovoljen se provprašuje, kako sploh more rojen Slovenec malomaren biti o tako perečih zadevah, kako sploh more le za trenutek podvomiti o boljši bodočnosti svojega naroda?

Tudi mi smo bili v oni srečni, mladostno-sanjavi dobi, ko si za vse resnično, lepo in blago navdušeni mladenič domišlja, da se njegove iz domoljubnega srca izvirajoče želje strinjajo z istinitimi odnošaji, tudi mi smo slepo verjeli, ker nam je ugajalo, zanosnim Prešernovim besedam, da

„vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
jim milši zvezde, kakor zdaj sijale,“

tudi mi smo polni ognja in trdnega prepričanja ponosno prepevali:

„Vse je vihar razdjal,
a narod zmir bo stal.“

In ako je slučajno pridrl v ogradje našega tesnega obzorja glas, ki se ni ujemal z našim toli priljubljenim naziranjem, mu tudi nismo hoteli verjeti in ogorčeni smo zavračali vse dvome kažoč na čudoviti napredek slovenskega naroda v zadnjem stoletju. Kako bi mogel tako čvrsti, dasi mali narod zginiti z zemeljskega površja, ki je navzlic ogromnim oviranu in zaprekam pokazal nenavadno življensko moč na vseh poljih človeškega dejstvomovanja?

No, mladina je taka, in bržčas tudi ostane taka, čustvovanje ji velja le prečesto za umovanje. Ko se pa tekom let čustvovanje podredi umovanju, doživi dobrodušni sanjač mnogo tožnih razočaranj. Ko spozna življenja neizprosno resnost in pogleda čez domači plot k bližnjim in daljnjim sosedom, izpremeni se mu naziranje o naši prihodnosti korenito; mladeniška samozavest gine, strah pred negotovo bodočnostjo našega naroda raste, ako začne trezno in brez predsodkov presojati naše razmere in po njih sklepati na prihodnost.

Naš vek je vseskoz prepojen in prekvašen z liberalnimi načeli, popolna prostost v vsakem oziru je modernikom vzor. Liberalno naziranje je že po svojem bistvu sebično, ker vsi oziri, vse dolžnosti do drugih omejujejo lastno svobodo. Pristen liberallec je le takrat pravi domoljub, kadar mu dejansko domoljubje prinaša neposredno osebnih koristi ali vsaj ne zahteva osebnih žrtev. V velikih in mogočnih narodih je liberalizem vzgojil vse polno vnetih, dà, celo šovinističnih narodnjakov, ker se osebne koristi več ali manj skladajo z narodovim prospedom.

Vse drugače v malih narodih, ki jim je liberalizem okužil razumnitvo. Razumniki brž uvidijo, da jim delovanje za narod ne hasne ali da je celo v nasprotju z osebno ugodnostjo. Tako se polagoma ohladi prej vroče domoljubje, pošteni liberalci postanejo prej ali slej v narodnem oziru mlačni in malomarni. Drugi pa skrivajo pod krinko nesebičnega, altruističnega domoljubja sebične, egoistične nagone. Ljudstvo, kateremu se hlinijo kot iskreni prijatelji, je pravemu liberalcu le lestva, da se po ljudskih ramenih povspne do ugleda in blagostanja. Zato se tudi liberallec dosledno laska ljudstvu, dokler je potrebuje, in mu vse obljubuje in v vsem pritrjuje, kar godi ljudskemu samoljubju in ljudskim strastem.

In ako poštenemu in odkritosrčnemu liberalcu — mlačnemu narodnjaku očitaš nedostajanje domoljubja, opravičuje se ti približno tako-le: Pameten človek ne bi hotel zidu z glavo predreti, razsoden omikanec se ne loti dela, ki je očividno brezuspešno. Delovanje za naš slovenski narod pa je brezdvomno nezmiselno, ker je brezuspešno, naš narod nima bodočnosti. Boj za obstoj, ki se bije vsepovsod v vsem vidnem svetu z brezizjemno in brezsrčno srditostjo, ne prizanese i nam Slovencem. In

kako naj se tako naznaten narodič sploh drzne upati, da prestane srečno ta neizbežni boj za obstanek z velikimi narodi, ki se ponašajo s slavno preteklostjo in večstoletno kulturo, ki so postali vsled notranje življenske moči ekspanzivni in poplavlajo druge slabejše in v omiki zaostale narode? Kako naj se borna peščica ljudi, ki predstavlja slovenski narod, osmeli resno pričakovati, da se njih srčnim željam na ljubo izpremeni ali izostane brezobzirna posledica boja za obstanek, da namreč slabjši ne pogine v boju z močnejšimi? In prav ta nagli, nenaravni napredek, ki smo ga navidezno napravili v zadnjih desetletjih, znači, da se polagoma, a nevdržno in gotovo bližamo koncu. Ako na drevesu prerano zori sadje, ve izkušeni sadjerejec, da drevo usiha in ne ozeleni več prihodno pomlad. Istotako je z nami, ves naš umetni in prisiljeni napredek je bolesten znak našega propadanja. Brezumno in nespametno bi bilo moči tratiti, da ustavljamo prirodni proces, ki se vrši z nami in se ne da zadržati, nezmislno bi bilo sebi v škodo delati za ohranitev našega naroda, ki tako nima bodočnosti.

Ni se čuditi, da dobiva tako mišljenje čedalje več odmeva v srcih mlajšega naraščaja, saj to naziranje je le nujna in dosledna posledica modernega naziranja sploh, ki se doma in na tujem vsiljuje naši mladini kot edino pametno in izobraženega človeka dostojno.

Ako torej stvarno in nepristransko presojava stanje našega naroda, se zares ne moremo potolažiti, da imamo zagotovljeno bodočnost. V dobi našega probujenja in napredovanja so se nam jezikovne meje skrčile, naš narod še vedno oskrbuje naše nasprotnike z nemalim številom janičarjev, naš narod ječi skoro povsod še pod pezo tujega gospodarskega jarma, vsa domača industrija je z malimi izjemami v sovražniških rokah, izobražena mladina je narodu odtujena in z večine nima ne srca ne zmisla za narodove potrebe.

Bilanca vsekako ni posebno ugodna za nas. Vendar nam še ni treba obupati, zakaj trdno smo prepričani, da je naša bodočnost v naših rokah, da je naša boljša prihodnost odvisna od naše dobre volje. In to naše prepričanje ima trdne, nepobitne, stvarne, ne namišljene razloge!

Nikakor ne stojimo na žalostnem stališču zdravnika, ki mora često zdraviti bolnika, o katerem ve, da je neozdraven, a mu vendar skuša bolečine olajšati in življenje podaljšati! Trdno smo uverjeni, da se dá naš zdaj boleHAVI narod trajno ozdraviti, ker lahko odstranimo vse vzroke njegove bolehavosti, ako le hočemo. Kdo pa bi ne hotel, ako bi vedel, kako lahko si zagotovimo bodočnost?

Primum vivere, dein philosophari ne velja samo za posameznika ampak mutatis mutandis tudi za narod. Najprej treba živeti, potem pridejo druge stvari na vrsto, najprej si treba zagotoviti gmotni obstanek zakaj prazna vreča ne stoji po koncu. Lačnemu in sestradanemu človeku je narodnost kaj malo mari, gospodarsko odvisen človek je v vsakem oziru odvisen od gospodarja, zakaj glad je hud in neizprosen gospod, ki ne trpi dosti pomislekov,

„Kot se vsiplje roj čebel iz panja
vro iz koč Sloveni; — glad jih zganja,
glad brezsrčni, lica bleda, suha —,
v svet pode se za drobivcem kruha.“

Glavni vzrok našemu neugodnemu položaju v narodnem oziru je nedvomno gospodarska beda, ki tlači in mori veliko večino našega naroda. Nespametno bi bilo zahtevati, naj se naši ljudje zanimajo in ogrevajo za narodne zadeve, ako jim nedostaje gmotnih življenskih pogojev, naravnost trdosrčno bi bilo siromašne trpine siliti, naj ostanejo zavedni Slovenci, ako jim je narodna zavednost v gmotno kvar.

Kaj početi v tem kočljivem položaju? Odgovor je kaj lahek, a izvesti ga je vsaj navidezno težko. Vsekako je treba naše gmotne razmere tako urediti, da ne bo noben Slovenec trpel prav nikake škode radi svoje narodnosti, ampak da bo imel kot Slovenec še kaj gmotnih in duševnih koristi.

Ta vzor je dosegljiv, ne posamezniku, pač pa celotnemu narodu.

„Dajmo srečo si v nevzломno zvezo,
pa potrimo vragov kletó jezo!“

V gospodarski organizaciji je rešitev našega naroda. Liberalizem je atomiziral človeško družbo, močni in krepki organizmi so razpali v posamezne dele, med katerimi se je unel ljut boj za obstanek, močnejši in večji deli so zmagovali slabejše, oropali jih njih posesti in si jih usužnjevali. Ker nismo imeli Slovenci do najnovejših časov nikake organizacije, nismo se mogli uspešno v bran staviti tuji premoči, slovenske gospodarske ekzistence so padale druga za drugo, narodno telo se je kršilo in se še vedno krši, ker je nezdruženo.

Treba torej naše narodno telo, ki je doslej sestavljeno iz posameznih ločenih delov in delcev izpremeniti v organizem, t. j. vse dele in delce spraviti v tako tesno zvezo, da si vsi drug drugemu boljšajo in zagotavljajo trajno in trdno gmotno blagostanje. Prav lahko se vsi Slovenci tako organizujemo, da se povsem osvobodimo tujega gospodstva.

Zgled! Slovenci so še z večine poljedelskega stanu, zato si oglejmo, kako bi mogli ta naš steber postaviti na neomajno podlago. Kmet živi z delom svojih rok, pridelke svojega truda izpreminja v predmete, s katerimi teši svoje potrebe. To izpreminjevanje pa je dandanes, v dobi svobodnega tekmovanja, sila drago. Ako hoče samo junico spraviti v denar, da plača davke in si nakupi nujno potrebne obleke, stane ga ta prememba vsaj en goldinar, ki ga zahteva posredovalec kupčije—mešetar. Ali pa je mešetar sploh potreben? Kaj bi ne bilo boljše, da bi prodajalec in kupec s a m a napravila kupno pogodbo in si mešetarino med seboj razdelila? Ta dragoceni in nepotrebni posredovalni sestav pa je dandanes splošen med proizvajalcem in odjemalcem. Kmet pridelava več žita, da ga lahko proda. Proda ga manjšemu trgovcu z žitom, ki prav dobro živi s skupovanjem žita. Ta trgovec prodaja žito veletržcu, ki tudi prav imenitno shaja s tem trgovanjem. Ta veletržec prodaja žito posestniku mlinov, ta oddaja zmleto glavnim založnikom svojega mlina, potem še le pride moka skozi molarjeve roke do odjemalcev. Dolga vrsta nepotrebni in sebičnih posredovalcev, ki gledajo pri posredovanju le na lastni dobiček, proizvajalca in odjemalca pa derejo kolikor morejo. Ta zasebni posredovalni sestav je bistvo zlosrečnega kapitalizma, ki brez lastnega proizvajalnega dela izmozgava in sesa s svojim usiljenim posredovanjem gmotno in npravno moč ubogemu delavskemu ljudstvu.

Toda, kako se znebiti te zle pijavke? Lahko! Proizvajalec prodajaj svoje pridelke naravnost, neposredno odjemalcu! Dobiček, ki gine v brezdanje žepe obilih sebičnih posredovalcev, si lahko med seboj razdelita, a znebita se tudi vpliva kapitalističnih posredovalcev. Toda spet, kako naj naš kmet, ki je začel kavo piti, kavo kar naravnost dobiva iz rok proizvajalca, ki jo prideluje Bog ve kje v Indiji ali Argentini? Pozamezniku je res nemogoče, ali kaj lahko družbi. Prebivalci enega kraja se združijo v a d r u g o z namenom, da si skupaj na debelo kupujejo naravnost in neposredno od istotako združenih proizvajalcev vse, kar potrebujejo, in da ravno tako skupaj prodajajo naravnost svoje proizdelke. Seveda potrebuje zadruga poslovodje, ki v imenu zadruge oskrbuje vse posredovanje. Ta zadrugi poslovodja je uradnik zadržnikov, ki dela v občo korist, a zadruga mu za njegovo občekoristno delovanje zagotavlja primeren in dostojen obstanek.

Samo ob sebi je umevno, da ne more biti tako javno, dokaj enostavnejše posredovanje niti primerno tako drago, kakor je sedanje kapitalistično. Delavskega ljudstva gmotno blagostanje bi raslo, ljudstvo bi se hkrati otreslo kapitalističnega vpliva. Ves sedanji dragi in zamotani

posredovalni aparat ljudstvu sovražnega kapitalizma bi zginil, organizovano ljudstvo bi bilo sam svoj gospod.

Vsi naši stanovi bi se dali tako organizovati, kakor sem hotel v glavnih potezah označiti organizacijo enega stanu. Ves naš narod se dá združiti v en organizem obstoječ iz manjših stanovskih in krajnih organizmov. Tako bi se ves naš narod osvobodil tujega vpliva, Slovenec bi se brez strahu in s ponosom nazival Slovenca. Iz te gospodarske organizacije bi pa kar vrelo še drugih blagodejnih posledic. Vso tujo obrt, ki se zdaj šopiri v nas, bi združena naša gospodarska moč lahko spravila v roke slovenskemu narodu, gospodarska organizacija bi lahko ustanovila mnogo novih podjetij in dala slovenskim rokam dovolj dela in zaslužka, da bi ne bilo treba na tuje s trebuhom za kruhom, ves ogromni narodni davek, ki sedaj tlači posamezne požrtvovalne domoljube, bi postal nepotreben, ker gospodarska organizacija bi z lahka vzdrževala in znatno pomnožila vse ustanove in zavode, ki so potrebni za vsestranski dušni in telesni prospeh našemu narodu!

Tako bi bil ves naš narod lahko združen v mogočen, zdrav in krepak organizem, kateremu vsi še tako silni nasprotniki ne bi mogli do živega, tako bi si lahko stvarili trdno podlago za samostojni napredek v gmotnem in duševnem pogledu, tako si lahko zagotovimo boljšo in svobodno bodočnost!

Toda, kaj pa z onimi Slovenci, ki sedaj živijo o posredovanju? Ali smemo naš trgovski stan uničiti? Vsakdo ima po božjem in človeškem pravu neprikratno pravico, da se sme v bran postaviti svojim izkoriščevalcem, takega trgovskega stanu, kakoršen je dandanes, se moramo kot sebične kapitalistične ustanove znebiti. Naj se naši trgovci postavijo kot poslovodje, kot javni uradniki, ki bodo delali v korist naši gospodarski organizaciji, drugi pa naj se lotijo kakega drugega pozitivno-proizvajalnega dela!

Morda se zdi ta v glavnih in medlih potezah zarisani načrt gospodarske organizacije našega naroda drzen, sanjarski, utopičen in dejansko neizvršljiv? Zgodovina in izkušnja novejših časov nam pričata, da je taka gospodarska organizacija izvedljiva. Kdor pozna kulturno zgodovino srednjega veka, čuditi se mora obilim zdravim in krepkim gospodarskim organizacijam, ki so se povsod tam ljudstvu v prid razvile, kjer je krščanstvo prešinilo vse ljudske slojeve. Krščanstvo je že po svojem bistvu odlično združevalno počelo, krščanska zapoved nesebične ljubezni do bližnjika brzda sebične individualne nagone in je vsled tega edino prava in trdna podlaga vsaki občekoristni organizaciji. Po krščanskem naziranju je napačno in pregrešno temeljno načelo liberalizma o svo-

bodnem tekmovanju, da sme močnejši izkoriščati slabšega, po tem naziranju je vestna dolžnost vsakega posameznika brez izjeme, da sme lev toliko skrbeti za svoje koristi, v kolikor s tem ne oškoduje bližnjikov, zakaj „druga pa je ti (prvi in največji zapovedi) enaka: Ljubi svojega bližnjika kakor samega sebe!“

Strahovita beda delavskih proizvajajočih stanov, ki jo je povzročil liberalizem, kjer je pognato njegovo peklenško seme, je rodila ali vsaj silno pospešila novo vedo, ki jo imenujejo družboslovje. Družboslovci preiskujejo pogoje in vzroke družabnemu redu in skušajo dognati, kako treba družabne razmere uravnati, da zavlada v vseh družabnih slojih kar največje gmotno in dušno blagostanje. In prav ti družboslovci, dasi često nasprotniki krščanske vere, soglasno priznavajo, da so srednjeveške krščanske organizacije pravi vzor popolnemu družabnemu redu! Ali si je sploh mogoče misliti boljšo in pravičnejšo organizacijo, kakor so one v krščanskem duhu, po katerem mora vsak posameznik v vsem svojem delovanju in nehanju uvaževati in pospeševati koristi cele družbe, a vsa družba mora zagotoviti vsakemu pozamezniku dostojen in primeren obstanek? Je li mogoče lepše razmerje med posameznimi družabnimi deli, ki naj so po krščanskem naziranju med seboj v takem soglasju kakor udje enega telesa? Človekoljubni možje so se lotili z nova ustanavljati po krščanskem vzorcu prav take organizacije, kakoršne so bile bistveno že v srednjem veku, ki pa tudi povsod v prosepah ljudstva divno uspevajo, kjer slone na ti neomajni podlagi.

* * *

Jasna je torej pot, ki nam jo je hoditi, ako sta nam res pri srcu pravi blagor in gotova boljša bodočnost našega naroda. Bodočnost si lahko zagotovimo z organizacijo, a to treba postaviti na trdno nepremično in nesebično krščansko podlago. Kdor ljubi svoj narod dejansko, otreši se lažnih predsodkov brezbožnega modernega naziranja, ki nam jih je vsilila laživeda v naše mišljenje in se z vsem srcem okleni božanskega životvornega krščanstva! Ako nas krščanski duh vseskoz prepoji, ako v krščanskem duhu uravnamo vse svoje razmere, potem pač lahko mirno zremo v bodočnost. Bodočnost slovenskega naroda je le v dejanskem krščanstvu!

Vpliv liberalizma na narodnogospodarskem polju.*

Spisal Ivan Hubad.

Do francoski revoluciji so se jeli po vsej Evropi širiti novi nauki v podobi liberalizma. Njih početek sega sicer daleč nazaj v dobo humanizma in reformacije, toda popolnoma opredeljeni in sistematizovani so bili šele v dobi francoske revolucije. Po revoluciji so se jela ta načela prenašati iz teorije v prakso, v javno življenje. Narodi so srkali jako hitro pogubonosne nauke vase, deloma so se jim tudi od zgoraj usilili, in revolucija leta 1848, katero je rodil že liberalizem, je imela odločiti, ali bode liberalizem ostal ali ne. Ljudstvo je bilo že toliko okuženo in tla zanj že toliko pripravljena, da je ostal. Narodi so prelivali kri za liberalne ideje in jim pomagali do končne zmage. Liberalizem je bil sedaj na krmilu, in hitro je pokazal svoje rožičke, katere je bil do sedaj še skrival. Izdajale so se ustave v popolnoma liberalnem duhu. Sola se je preustrojila po njegovih načelih. Cerkev se je uklenila v sponse, katerih še danes ni prosta. Z jedno besedo: liberalizem je pre naredil vse po svojem receptu. Toda kmalu so se pokazale posledice, pogubonosne posledice, ki so pokazali, da je poskus z liberalizmom nekaternikom pač mnogo koristil, ogromni večini ljudstva pa jako mnogo škodoval. Liberalizem je razjedel vse javno življenje, vse javne naprave in vse sloje ljudstva. Bogataše je pokvaril, a manj premožne je ubožal. Da bodemo pa lažje razmotrivali te slabe posledice liberalizma, treba nam je najprej vsaj nekoliko pojasniti njegove nauke.

Liberalizem bi lahko označili kot egoizem ali pretiran individualizem. Človeška družba je po njegovih principih skupina ljudi, kateri so drug od drugega popolnoma neodvisni, ki ne poznajo druge oblasti kot lastno korist, ki imajo same pravice, a nikakih dolžnosti. Oni ne živijo zato v družbi, ker je človek po svoji naravi družno bitje, ampak zato, ker jih k temu silijo lastne koristi, ker so razmere take, da se lažje in prijetneje živi v družbi nego brez nje. Po teh načelih nam vsaj razlaga Rousseau, jeden izmed starih očetov liberalizma, postanek človeške družbe. Po načelih liberalizma je človek neomejen avtokrat, ki ni nikomur odgovoren za svoja dejanja. Do svojega bližnjega ne pozna on nikakih dolžnosti. Ob času francoske revolucije so bile slovesno proglašene splošne človeške

*) Viri: J. Sovran: Črne bukve kmečkega stanu. Ljubljana 1895. — Die socialen Lehren des Freiherrn Karl von Vogelsang. St. Pölten, 1894. — Fr. Albert Maria Weiss, O. Pr.: Soziale Frage und sociale Ordnung. Freiburg in Br. 1892. — Dr. Alfred Ebenhoch: Wanderungen durch die Gesellschaftspolitik. Lütz, 1896. — Das Elend der Bäckergehilfen. Wien 1898. — Dr. Kathrein: Der Socialismus.

pravice. Veselje in navdušenje je bilo seveda nepopisno. Ko pa je vstal poslanec Gregoire in predlagal, da naj se konvent posvetuje tudi o dolžnostih, katere ima človek, nastal je grozen hrup in vrišč, večina o tem ni hotela ničesar slišati in predlog je propadel. Konvent se je ravnal tukaj čisto po Kantovi filozofiji o pravu, ki pravi, da vsak človek s svojimi pravicami poseza prav za prav v pravice svojega bližnjega in mu jih krati. Umevno je, da se ob takih principih neha krščanska ljubezen do bližnjika, in liberalizem je tudi ne imenuje drugače, kakor z zaničljivim posmehom.

Naravno je torej, da je napravil liberalizem tak nered v človeški družbi. Analizirajoči značaj liberalizma se kaže na vseh straneh, kamorkoli pogledamo, in česar se je on polotil. V miru pa ni pustil nič.

Tukaj hočem, kolikobr je v moji moči, raziskavati vpliv liberalizma na narodno-gospodarskem polju. Mislim, da ta svoj namen najprej dosežem, če začnem raziskavati vpliv, ki ga je napravil liberalizem na one stanove, ki so pri narodnem gospodarstvu pred vsem interesovani, to so kmetiški, obrtniški in delavski stan.

* * *

Začnimo pri kmetiškem stanu. Kmetiški stan je nekako podlaga državi. On je vir, ki pomlaja kolikor toliko vse ostale stanove, ker jim odaja vedno novih in svežih moči. Vsaka država bi bila že vsled lastnega egoizma prisiljena skrbeti za ta stan, ki je za njo tako velikanske važnosti. Trden kmetiški stan podpira državi tri vogle. Toda liberalizem, ki si je preustojil državo po svojem načrtu, izročil je v tej državi kmeta popolnoma na milost in nemilost kapitalizmu. Leta 1848, ko so oprostili kmeta grajščinske pristojnosti, tlake i. t. d., postal je kmet popolnoma prost, t. j. lahko je začel s svojim posestvom, kar je hotel. Smel ga je zadolžiti, smel ga je razdeliti, kakor mu je bilo drago. Posledice te navidezne prostosti so se kmalu pokazale. Kmetovalci so bili sicer prosti grajščakov, postali pa so sužnji kapitalistov. Za dokaz naj navedem tukaj le nekaj števil, ki jasno kažejo, kako izsesava kapital naše kmetiško ljudstvo.

Inama Sternegg je izračunal, da znaša vrednost vseh posestev tostran Litve, od katerih se morajo plačevati davki, 4.264.825.816 gl. Čisti dohodek teh posestev je preračunjen vladnim potom na 164.939.218 gl. Če vzamemo splošno vrednost zgoraj označenega posestva kot kapital naložen na obresti, potem vidimo, da se ta kapital obrestuje z 3-8%. Zemljiškega davka se je plačalo l. 1894 35.236.479 gl. Zemljiško vknjiženi dolgovi zgoraj omenjenega posestva so znašali leta 1892 791.784.060 gl.

Več nego 68% zemljiške vrednosti je tedaj zadolžene. Že to samo je dovolj strašno, če pomislimo, da pride na glavo 113 gl. dolga. Ako izračunimo od zgoraj omenjenega dolga obresti, vidimo, da znašajo vse obresti 111,611.362 gl., če računimo po 4%, kar je seveda jako malo. Koliko pa sedaj še ostane poljedelcu, ki se je trudil od ranega jutra do pozne noči? Račun kaže: Čisti katastralni dohodek znaša 164,939.218 gl.; ako odštejemo obresti za vknjižene dolgove, 111,671.362 gl, in zemljiški davek, 36,000.000 gl., ostane še 17,267.886 gl.

S tem 17 milijoni naj tedaj kmet živi, plača ogromne doklade, deželne, občinske, šolske i. t. d., ki znašajo pri nas toliko ali pa še več nego direktni davki. Posledica temu je, da se zemljiški dolgovi vedno množe. Od leta 1888–92 je priraslo k staremu dolgu zopet 372,000.000 novega dolga. Ni se torej čuditi, da kmetiški stan nazaduje, pač pa se je čuditi temu, da more kmet sploh še životariti. Pridejo slaba leta, kmet ne more plačati obresti, pač pa ga kapitalist in berič prisilita, da se z nova zadolži. To gre toliko časa, dokler more zemlja nositi, dokler ga kapitalist ne požene z rodne grude. In kaj mu je storiti potem? Nekateri jo pobero v Ameriko, velika množina pa pomnožuje mestni proletarijat, ki narašča od dne do dne.

V žitorodni Galiciji, kjer gospodarita poljska žlahta in židje po jako svobodno-miselnem receptu, bilo je prodanih leta 1867 164 posestev eksekutivnim potom. Toda že leta 1879 je naraslo število na 3164. Lep napredek, če ne drugje, vsaj po številkah in za židovske žepe. Kam to vede, kažejo najboljše dogodki zadnjih dni. Ni čuda, da si hočejo ljudje s posojilnicami (tukaj mislim pred vsem reiffeisenovske), zadrugami in konsumnimi društvi otresti svojih pijavk. Toda liberalci jim stavijo zapreke na vseh straneh in krajih, kajti čim dalje imajo molzno kravico v svojih rokah tem bolje zanje.

Kmetiško posestvo ima v svojem bistvu nekaj trdnega, nekaj stalnega. So stvari kakor gozdi, sadno drevje i. t. d., ki ne prinašajo dohodkov takoj, recimo kakor vrednostni papirji, ampak šele čez leta in leta. Le gospodar, ki misli na preteklost, sedanost in prihodnost, bo mogel izhajati na kmetiškem posestvu. Tega pravila so se kmetje nekdaj tudi držali. Posestva so se podedovala v rodbini, oče je delal in sadil za sina. Nič pa ni bolj škodljivo, kakor če se gospodarji menjajo, kajti vsak hoče izvleči iz posestva kolikor more. Ko ga izrabi, ga pa proda, da mu je le doneslo gotove procente. Dandanašnji se je razvil iz te kupčije s posestvi že skoro poseben stan ali bolje posebna kategorija kapitalistov, ki se peča samo s tem, da kupuje posestva, jih izrabi kar se dá, to se pravi proda les, živino, orodje, a potem pa zemljo na

drobno. To vidimo vsak dan. Sam sem bil priča, ko je kupil kapitalist lepo kmetiško posestvo z zarastenimi gozdi, pa ne zato, da bi ga obdeloval, ampak samo zato, da je prodal les. Opustošeno posestvo je prodal drugemu. Ta je prodal živino in orodje, a zemljo je dal v najem. To je šlo tako dolgo, dokler niso najemniki prej dobrih njiv tako izmolzli, da jih že nihče ni hotel več v najem in so ležale neobdelane. Takih slučajev mi je mnogo znanih. Naši višji krogi, ki imajo državne vaje in v rokah, sicer vse to dobro vedo in vidijo, toda liberalni zakoni pravijo, da so to popolnoma privatne stvari, v katere se ne sme nihče vtikati in vmešavati.

Brezmejna prostost, katero je oznanjeval liberalizem, je prinesla s sabo tudi prosto delitev zemljišč. Vsled tega rastejo na jedni strani latifundiji, kakor se to godi na Angleškem, a na drugi strani se množe majhna, prav majhna posestva, ki nikakor ne morejo nadomeščati srednje močnega kmetiškega stanu. Na latifundijih gospodarji kapitalist s pomočjo svojih uradnikov, a na malih posestvih strada kmetič proletarec in služi latifundijcem. Na Francoskem se dobe posestniki, ki imajo samo jedno jablano ali nekaj vinskih trt i. t. d. Posestva, katera obdeluje navadna kmetiška družina tako, da lahko ob svojem delu dostojno živi, taka srednja posestva izginjajo.

Kakšen slab učinek napravi prosta delitev zemljišč, vedel je že Napoleon I. On je namreč upeljal v Franciji nov zakonik, takozvani code civile, kateri tudi dovoljuje prosto delitev zemljišč. Ko je Napoleon I. podjarmil Neapolitansko, postavil je tam za kralja svojega brata Josipa, toda ljudstvo ga ni posebno maralo. To je napotilo Napoleona, da mu je pisal sledeče zanimivo pismo: Upelji na Neapolitanskem code civile. Vse, kar ti ni naklonjeno, bode v malo letih poginilo, a kar hočeš ti ohraniti, to se bode okrepilo. To je velika prednost code civile. Ti moraš code civile pri sebi upeljati, on utrdi tvojo moč, ker vsled njega vse, kar ni fidejkomisnega, pade, in nikogar drugega mogočnega ne bode razen fidejkomisa . . . . To je tudi mene napotilo da sem upeljal code civile.

To torej, kar je Napoleon uporabil, da je uničil svoje sovražnike, to se je oznanjevalo našim poljedelcem kot rešilni nauk, to se jim je dalo kot dar prostosti in napredka. Prosta delitev in prosto zadolževanje zemljišč, to je uničilo kmetiški stan.

Že sam prehod iz prejšnjega sistema v novo prostost se je zgodil prehitro, tako da ni bilo pričakovati dobrega uspeha. Toda to bi še ne bilo tako hudo. Nova načela so spravila zemljo med tekoče blago, katero je požrešni kapital takoj spravil na trg in začel izsesavati, kolikor se je

dalo. Kje pa je bilo pričakovati več dobička kakor na posestvih, ki so bila dotlej še nedotakljiva, nepristopna kapitalu? Staro načelo, da je vsak posestnik le nekak oskrbnik združnega kapitala, ki leži v zemlji, in da radi tega ne sme delati z zemljo poljubno, je izginilo. Gozdi se se jeli sekati, polje brezmejno izkoriščavati i. t. d. Kapitalisti so hoteli z njim lastno požrešnostjo hitro dokončati svojo žetev, dokler so jim razmere še dopuščale. Radi tako slabega gospodarstva so se jele množiti ujme. Pred letom 48. je dobil grajščak ob slabih letinah vsak deseti snop, in slabo leto je tudi njega zadelo. Toda sedanji kapitalist je postal v tem oziru ves drugačen. On ne gleda ne na točo ne na slano ne na sušo, on gleda mo na to, da se samu redno plačajo obresti.

Da je pa tako lep napredek mogoč, in da se take ljudomile postave, ki vse to dovoljujejo, sploh morejo obdržati, treba je moderni državi denarja in zopet denarja. Kajti vojaki, ki celi sistim vzdržujejo in ki čuvajo polne mošnjičke kapitalistov, stanejo mnogo denarja. Tega pa dobiva država iz davkov, in kmetiško ljudstvo hudo tarejo davki bodisi direktni bodisi indirektni. Glede indirektnih naj samo omenim neke podatke o soli, ki sem jih slišal na II. nižje avstrijskem katoliškem shodu. Tam je povedal dotični poročevalec, da ima država pri soli 900% dobička. Najhujši za naše kmetiško ljudstvo pa je krvni davek. Vojaštvo vzame kmetovalcu sina, ko bi ga ravno najbolj potreboval doma, tako da ni izgubil le delavca, ampak še celo drugega si mora najeti, zraven pa še podpirati sina pri vojaki, kajti znano je, da je pred kratkim določila država vojakom 1 krajcar za večerjo. Če ima gospod vojni minister tako gosposki želodec, da more od 1 krajcarja na večer živeti, pa naj, kmetiški fant ne more. Vrh tega pa pride še ta okoliščina, da se človek nikjer lažje telesno in duševno ne pokvari nego ravno pri vojaki. Pri tem odstavku bi se dalo še marsikaj omeniti. Sinovi naših bankirjev in rentirjev uživajo vsi privilegij jednoletne prostovoljne službe, ravno tako tudi taki, ki so imeli čast, več let trgati svoje hlače po šolskih klopeh. Jaz jim tega ne zavidam, samo želim, da bi se ta privilegij na vse raztegnil. Naši kmetovalci plačujejo ob vojski neznosne kontribucije, a njih sinovi, ki žrtvujejo kri in življenje za domovino, dobivajo od židovskih liferantov ponarejeno moko za živež.

Žitne cene padajo od leta do leta. Zadnjih deset let so nazadovale za 50%. Sedaj v letošnjem in lanskem letu je to nekoliko, toda samo nekoliko bolje. Kaj je vzrok temu? Pravičnost bi zahtevala, da bi določeval ceno žitu oni, ki ga je pridelal, t. j. kmet sam. A to se zgodi vse drugače. Kmet mora prodati žito po oni ceni, ki mu jo določujejo borzjanci, ki pa v resnici ne kupčujejo z žitom tako, da bi ga prodajali,

ampak vse kupčije se vrše po tako zvaní blanco-termin-kupčiji. Oni spravljajo samo dobiček v žep, za kateri se je trudil kmet noč in dan. Cena žita sedaj ni odvisna od njegove množine, ampak od borzne špekulacije. Tako se zgodi, da ljudstvo trpi lakoto, dasiravno se pridela dovolj žita. Kako vladajo borzijanci žitne cene, vidi se najbolj iz tega, da lani, ko so vsled špekulacije ameriškanskih borz žitu cene poskočile, in so vlade odpravile colnino na uvoz žita, cene niso padle, kakor bi bilo pač normalno pričakovati, ampak so se še povečale. Radi slabih in nestalnih žitnih cen pada vrednost zemljišču. Tekom zadnjih 30 let je padla vrednost zemljišču do 50%. In ta okolnost je zopet marsikakega posestnika postavila izpod strehe.

Pri kmetiškem stanu se jako dobro vidi slabo in brezvestno gospodarstvo liberalizma. Liberalizem je sedel pri treh mizah. Požrl je to, kar so nam nahranili predniki, sedanost uživa v polni meri, a zraven pa še dela dolgove, ki bodo delali preglavico zanamcem. Liberalizem še ne gospodari dolgo, toda on gospodari brezobzirno. Žrtve, katere on zahteva, so velike, in kmetiški stan mu jih daruje po hekatombah. Velike so brazde, katere je on izoral na tem polju. Sedaj je kmet po pokrajinah, kjer mu je liberalizem razen časnih blagrov vzel še vero, popolnoma zrel za socijalno demokracijo, in se je dejansko tudi oprijemlje, kar se najbolje vidi na severnem Češkem.

* * *

V ravno tako žalostnem stanju je obrtni stan. Kje so nekdanje cvetoče zadruge? Ako zasledujemo zgodovino propada teh zadrug ali cehov, vidimo, da so začeli propadati takoj, kakor hitro se je začel upeljevati v zakonodajstvo liberalizem. Kajti liberalizem je že v svojem principu nasprotnik vsakemu združnemu življenju. To vidimo vsak dan. Če se kje ustanovi kaka zadruga, takoj se oglasi vse, kar je liberalnega, proti nji. Na Francoskem je jel razdirati cehe Ludovik XIV. Zadnji udarec pa je dala cehom revolucija, ko je izšla dne 17. julija 1791 zapoved, da se morajo cehi razdružiti, in da meščani jednega in istega obrta nimajo več pravice posvetovati se o svojih skupnih težnjah. V Avstriji je načel razdirajoče delo Karol VI., a nadaljevala sta Marija Terezija in Jožef II., dokler ni revolucija leta 1848 podrila zadnjih ostankov te lepe stanovske organizacije. Sicer je res, da so cehi proti koncu svojega obstanka čim dalje bolj propadali, in da deloma niso odgovarjali svojim namenom, ker je liberalizem v ljudeh že preveč zamoril čut za pravo vzajemno življenje, ker jim je omajal nravno podlago, da se posamezniki niso čutili več solidarne. Toda to še ni pravi vzrok, da se stvar, ki je v bistvu dobra,

zavrže. Država bi bila morala le na to delati, da bi se bili cehi času primerno preustrojili. Podira se lahko, toda zidati je veliko težavneje.

In kaj je postavila liberalna država mesto starih cehov? Kake nove dobrote je dobil obrtni stan od nje? Izročila ga je na milost in nemilost kapitalizmu. Prosta trgovina, prosta obrt in prosto krošnjarstvo je povzročilo popolni preobrat v obrtniji. V onem kritičnem času, ko bi bili obrtniki najbolj potrebovali varstva in pomoči, v dobi, ko so nastopili stroji, stal je obrtni stan razorganizovan, razdeljen v posameznike, sam nasproti razvijajočemu se kapitalizmu. Mesto da bi si bili obrtniki zadrugoma obrnili stroje v svojo korist, polastil se je teh kapitalizem in izpodjedel tla obrtnikom. Seveda so liberalni modrijani v svoji preveliki modrosti sklepali, da ni prav, da bi bila obrt monopol jednega samega stanu, in da ne sme jeden stan na škodo drugih bogateti. Toda ravno svobodna obrt je učinila to, pred čemer so oni sami svarili. Mesto da bi izdelovala čevljarska zadruga za pošten denar pošteno blago, uničuje čifut čevljarsko obrt in prodaja za drag denar slabo blago. Sedaj ne bogati jeden stan, ampak posameznik na škodo celega stanu in na škodo celega človeštva. Poprejšnji obrtniki so postali delavci tovarnarja.

Nekaj so pa tega propada tudi obrtniki sami krivi. Njih velika večina trobi v liberalni rog in zagovarja ideje, ki so jih pripravile na rob propada. Liberalna načela so se zajedla tako globoko v ljudstvo, da je že izgubilo skoro vsak čut za združno delovanje. Ne trdim, da so vsi taki, toda večina misli tako. Ko je gornjeavstrijska zbornica radi ukaza ministerstva sklicala obrtno enketo, ki naj bi se posvetovala, kako pomagati mali obrti, udeležilo se je izmed 31.000 obrtnikov celih 29 te enquete. Seveda je navadno res, da se pri takih enketah veliko črnila porabi in papirja popiše, sestavljajo se razna poročila, a uspehov je le malo. Vendar moja misel je, če bi obrtniki zahtevali jednoglasno združno organizacijo, bi jo tudi dobili. Kapitalizem seveda to brezbriznost dobro uporablja in v kalnem ribari. Obrtni stan je v nekaterih ozirih veliko bolj razdejan kakor pa kmetiški, to se kaže že v tem, da se obrtniki veliko bolj oprijemljejo socijalne demokracije kakor pa kmetje.

* * *

Oglejmo si še nekoliko industrijalno delavstvo. Njegov stvarnik je liberalizem. Ni čuda, da se potem sebični nameni in zle posledice liberalizma ravno na tem stanu najbolj kažejo. To je revolucijonaren čin, da je nastal posebni delavski stan, pravi veliki socijolog Vogelsang. Kajti delo je last in dolžnost vsega človeštva. Če se pa jeden del človeštva delu odtegne in živi od žuljev drugih, je to očitvena kričica in upor proti božjim in človeškim postavam.

Liberalizem je dal popolno prostost delodajalcu in delavcu ali z drugimi besedami, izročil je delavca na milost in nemilost delodajalcu. Delavec velja kot del stroja, pri katerem dela. Kakor se mora stroj ob gotovih rokih mazati, da teče, tako se mora tudi delavcu ob gotovem času dati nekaj za želoдец, da more živeti. Razloček je samo ta, da se s strojem veliko bolj pazljivo ravna kakor pa z delavcem, kajti poslednjega je veliko lažje in ceneje dobiti, kakor pa stroj.

Riccardo, ki je gospodarski liberalizem speljal teoretično do vrhunca, pravi: Čim večji dobiček daje kapital, tem manjše plačilo mora dobiti delavec. To načelo se tudi izvršuje, tako da delavske plače niso več prave plače, ampak dajejo delavcu samo toliko sredstev na razpolago, da more životariti, včasih pa še toliko ne. V današnjem kapitalističnem svetovnem redu tudi drugače ni mogoče. Zakaj kakor hitro bi kdo izmed podjetnikov poskušal urediti razmerje med delom in kapitalom po načelih krščanske pravičnosti, takoj ga ostala množica uniči s konkurenco. Vsak podjetnik gleda, da bi mu delavci pri kolikor mogoče majhni plači kolikor mogoče veliko ur na dan delali. Uboštvo med delavstvom prevladuje vedno bolj in bolj. Uboštvo bo sicer vedno na svetu, kajti tako je v božjem svetovnem redu. Toda danes ni na svetu več tistega uboštva, katero lahko polajša krščanska ljubezen, dobrodelna roka, danes je zavladal med masami pravi pauperizem, uboštvo množice, a ne uboštvo posameznika. Tega pa ne more zmagati krščanska usmiljenost, ampak je treba drugega zdravila, namreč temeljite preosnove vse človeške družbe. O delavskih plačah bi lahko navedel neštevilno vzgledov. Vendar mislim da so vsakemu iz življenja znani. Omenim naj tukaj le bedo pekovskih pomočnikov, kakor nam jo slika protokol avstroogerskega pekovskega shoda, ki se je vršil lani. Delo pekovskih pomočnikov traja 16—20 ur na dan. Nedeljskega počitka sploh ne poznajo. Plače so jako slabe. Prav klasično je poročilo iz Budapešte, ki pravi: 90% ondotnih pekovskih pomočnikov opravlja svoje 16—20 urno delo v kletih, polnih mrčesa, pi zaprtih oknih, brez ventilacije in luči. Vsak si lahko sam predstavlja, kake jame so to. „Mi smo se obrnili“, poročajo delegiranci iz Budapešte, „v posebni spomenici na poslansko zbornico in na ministra in smo razložili te vsaki delavski higijeni nasprotujoče razmere. Povedali smo mu svoj položaj in bili smo prepričani, da se mu bo vse tako studilo, da bo takoj storil potrebne korake, po katerih se bodo odstranile v nebo vpijoče krivice. Uspeh je bil sledeč: Sestavila se je obligatna komisija, in sicer jo je sestavil trgovinski minister iz svojih ljudi in iz mestnih odbornikov (brez delavcev notabene, kakor je pri takih stvareh sploh navada), ki naj bi preiskovali naše pritožbe. Mojstri so dobili poprej, predno je prišla komisija, migljaj

od nje, da naj svoje beznice izkidajo, in uspeh je bil: vse v najlepšem redu. Samo par revnih mojstrov je bilo kaznovanih. Drugo je ostalo vse pri starem*.

V takih higijeničnih razmerah žive koncem 19. stoletja delavci. Njih plače prav tipično imenujejo Nemci „Hungerlöhne“. Vendar družino je treba preživiti. Torej morajo poleg moža tudi žena in otroci skrbeti za zaslužek, če si hočejo ohraniti življenje. Žensko, zlasti pa še otroško delo po tovarnah dovolj označuje sedanji sistem. To pomenja popolno uničenje družine, ki je podlaga človeški družbi. Mesto da bi žena posvetila svoje moči družini, uničuje jih po tovarnah. Mesto da bi otroci do neke starosti imeli zagotovilo, da se lahko normalno razvijajo, sili jih boj za obstanek že v nežni dobi v zaduhle tovarniške prostore. Radi ženskega in otroškega dela je razkosano družinsko življenje, razjedena cela človeška družba. Vera in naravni zakon nas uči: Žena v družini, mož v javnosti, žena na znotraj, mož na zunaj. Nikakor pa ni pravično, da mora žena z možem vred skrbeti za vsakdanji živež po tovarnah. Dvema gospodoma se ne more služiti, jedno se mora zanemariti, in navadno se zanemari in se tudi mora zanemariti družina, ker tako zahteva tovarna. Kakšen naraščaj dobiva človeška družba iz takih družin ni težko izprevideti. Socijalni demokratje nam hočejo uničiti družino, sliši se večkrat. Da, socijalni demokratje jo hočejo, kajti oni imajo to tudi v svojem programu. Toda liberalizem nam jo pa že uničuje. To nam priča civilni zakon.

Potomci takih družin so moralčno in fizično slabiči. To najboljše čutijo države, ki se morajo zadovoljevati s čim dalje slabšimi vojaki. Leta 1875 je bilo na Ogrskem od vseh za vojaščino zrelih mož 24·66% potrjenih, a leta 1882 samo 16·8%. V sedmih letih se je zmanjšalo njih število za 8%. Države stavijo zavoljo tega na svoje vojake vedno manjše zahteve. Leta 1780 so zahtevali na Nemškem za infanterista 178 cm velikosti. Do leta 1893 je bila mera 157 cm, a od leta 1893 naprej pa že samo 154 cm. Ljudstvu manjka tečne hrane in zadostnega počitka. Mesto tega pa uživa druge surogate, ki sicer toliko vplivajo na živce, da pozabi revež za hipec svojo bedo, kakor tobak, kava, alkohol, a drugače mu uničujejo življenje. Človeštvo je žrtva mamona, zavoljo dobička posameznikov se uničujejo družine moralčno in fizično, zavoljo dobička ubožavajo dežele in narodi.

Vsako leto ponavljajoči se štrajki, podajajo nam tudi jako žalostno sliko o sedanjem stanju delavstva. Delavec in delodajalec, dva pojma, ki bi morala biti kar najtesneje združena, sta danes popolnoma ločena. Za produkcijo sta potrebna oba. Prvi ima kapital, drugi delo. Dobiček si

morata torej oba med seboj razdeliti po načelih krščanske pravičnosti. Toda liberalizem je ločil oba interesenta, da vlečeta vsak na svojo stran. Delavec kot slabejši faktor navadno podleže in skuša s štrajki priti do svoje pravice. A tudi tukaj se mu vselej ne posreči, kakor kaže statistika. Čudno je vendar-le, da se nihče ne gane, če kapitalist odira delavca, kakor hitro se pa kje delavci združijo in zahtevajo svoje pravice, tedaj so takoj celi bataljoni vojaščine na nogah, da čuvajo mošnjičke kapitalistom. Položaj delavcev je skoro neznosen. Nihče se ne zmeni zanje. Ako izgubi pri teh okoliščinah še vero, za kar se liberalizem po šolah in po časopisju trudi na vse kriplje, potem je on zrel za socialno demokracijo.

* * *

Grehi liberalizma so veliki, in dolgo ne bo, ko se bo on pod svojo lastno butaro zgrudil na tla. Toda sedaj ima še dejansko moč v rokah, dasiravnò so se mu tla že precej ogrela pod nogami. Kajti njemu služi vse. Njemu služijo parlamenti, ki so po liberalnem receptu tako ustrojeni, da imajo v njih večino zastopniki buržoazije, njemu služi vojaštvo, šole, kratko malo od predsednika državne zbornice pa do zadnjega policaja, vse služi liberalizmu in kapitalizmu. A ljudstvo propada čim dalje bolj in bolj. Narodi, ki so v polni meri pili čašo liberalizma, stoje na robu propada. Liberalizem jim je vzel najprej vero in ž njo nravnost, in kjer ta izgine, gre vse po zlu. Čim bolj se je francoski narod udajal liberalizmu tem bolj je propadal. Leta 1801—1820 je bilo na 1000 prebivalcev 32·3 letnih porodov; leta 1851—1860 le 26·3; in leta 1885—1888 že samo 22·2 porodov. Do tedaj je bilo vendar-le še več porodov nego slučajev smrti, a leta 1890 jih je že 82.000 več umrlo nego se jih je rodilo. Jasno je torej, da francoski narod propada. In to je zakrivil liberalizem, ki ima še danes francoski narod v svojih okovih. On je rodil razne panamske in Dreyfusove škandale, v katere so zapleteni najvišji krogi francoske buržoazije.

Liberalizem je vzel delu čast. Višji stanovi današnji nekako zaničljivo gledajo na vsakega, ki si mora z ročnim delom služiti kruh. Od tod prihaja, da je toliko učenega proletarijata. Marsikdo se sramuje biti navaden delavec. Sicer je pa tudi malo mož, ki bi hoteli občevati z navadnim delavcem. Tako zvani višji sloji ne pridejo z delavcem nikoli v dotiko, razen če se nadejajo od njih kake koristi. Vse drugo opravijo po svojih uradnikih. Liberalna načela so razdelila družbo v tri sloje. Prvič v malo število onih, ki so svoj dobiček že spravili pod streho in kot *beati possidentes* nimajo drugega dela, kakor da strižejo kupone. Drugič v spekulantne, ki v divjem boju splošne konkurence skušajo kar najhitreje obo-

gateti, brez ozira na način, kako to dosežejo. In tretjič v ogromno število onih, ki nimajo drugega dela, kakor da služijo zgoraj omenjenima kategorijama.

Staro krščansko načelo, da denar sam na sebi kot tak ni produktiven, je zamrlo. Danes je denar produktiven in donaša dohodke kakor kaka njiva, samo s tem razločkom, da ga ni treba v potu svojega obraza obdelovati. Denar je treba sedaj le plodonosno naložiti in potem že drugi skrbe, da donaša dobičke.

Toda vsaka sila do vremena. Proti liberalizmu se je začela reakcija in sicer prav huda reakcija v podobi socijalne demokracije. Ta je nujna posledica liberalizma. Dasiravno je njegova hči, preti vendar od nje liberalizmu huda nevarnost. Die er rief die Geister, wird er nun nicht los. Pa tudi katoliška demokracija vrlo napreduje. Tudi ona podira liberalizem, le še temeljiteje. Na razvalinah liberalizma se bodeta pa srečali obe sili, socijalna demokracija in katoliška demokracija. Mislim pa, da bode zmaga konečno naša, kajti katoličanstvo reprezentuje resnico in resnica je večna.

Duh časa.

Spisal I. Bergant.

Vsak omikan človek, ki se peča nekoliko z javnim življenjem, ki nekoliko zasleduje ideje, v različnih krajih in časih se porajajoče, začuti moč duha časa. Mnogoteri govore o tem duhu, mnogoteri se mu nehote udajajo, a le redkokedo se najde, ki bi jasno razodel, kakšen je duh časa, in v čem obstoja njegova moč. Že stari Grki so govorili o nekem „duhu stoletja“, ali v modernem času je vprašanje o duhu časa postalo še mnogo bolj zanimivo in pereče.

Duh časa se dá upoznati v njegovih zunanjih prikaznih in v njegovih svojstvih. Tu opažamo posebno neki gotovi značaj, neko določno smer duševnega življenja, po katerih se posamezna stoletja ali posamezne časovne dobe razločujejo druga od druge. Tako je bil duh starega veka drugačen kot srednjeveški duh, in ta se je zopet moral umakniti modernemu duhu časa. Pa tudi v krajših dobah, tudi v posameznih stoletjih opažamo različne duševne smeri, katere zdaj vse silno zanimajo, zdaj se zopet nihče ne briga zanje, jih celo smeši in smatra za zdavnaj prema-

gano stališče. Kaka doba ima bolj svobodomiseln, druga bolj konservativen značaj, sedaj vlada bolj radikalizem, sedaj zopet se vse slepo udaja servilizmu.

Nekaj skupnega pa imajo vendar te dobe posameznih vladajočih idej, neko začetno dobo, ko ideja še le prodira in se bori z nasprotnim ji naziranjem, dobo, ko se polasti vlade, ko se ji do cela vse udaja, in slednjič dobo, ko začne vodilna ideja zopet umirati in se kaki novi umikati.

To menjavanje duha časa očitvidno varuje človeštvo pred vlado jedne same jednostranske smeri, čas ugonobi jedno smer, jedno moč, zato da povzdigne nove spavajoče moči k delu. Minljivost posameznih vladajočih idej ima svoj vzrok v tem, da duh časa razširja svoj vpliv na naziranje in delovanje odločilnih krogov, sedaj vzbudi v ljudeh nove nade in skrbi, sedaj zopet potolaži njih trpljenje in jim oživi novo veselje.

Drugo zanimivo svojstvo duha časa je njegova razširjenost. Njega ne vežejo posamezne deželne ali državne meje, on se razširja v isti smeri in v istem toku med vsemi različnimi kulturnimi narodi. Tako ni bil verski srednjeveški duh razširjen samo po krščanskih državah, ampak tudi po orientalskih pokrajinah med mohamedani. Napačno bi bilo tudi, spreminjanje in razširjanje duha časa izvajati iz gotovih dogodljajev kakega naroda ali iz naredb in nakan kake državne oblasti, to so morda samo postranski povodi. Tudi najkrepkejša vlada ne more zabraniti, da ne bi konservativna smer prišla do krmila, in če prav kaka absolutistična vlada ne dela velikih napak, vendar duh časa ne vstraja vedno v isti smeri, marveč pribori prvenstvo tudi kaki radikalni struji. Toda duh časa se ne razširja popolnoma enakomerno čez različne narode. On se razlikuje po glavnih nositeljih svojih idej. Kak narod je bolj ali manj poseben razširjevalec duha časa, kakor se ravno strinja narodova posebnost z novimi idejami. Glavni sedež duha časa je bila v starem veku sprva Grška, potem Rim, v srednjem veku so bili Germani nositelji novih časovnih idej. V dobi reformacije je bil nemški, v dobi revolucije francoski narod glavni organ duha časa. Polno moč menjajočega se duha časa, takorekoč višino vala, more se čutiti le v oni deželi, v onem narodu, ki je ravno njegov sedež ali njegov nositelj.

Velika moč duha časa se vidi najboljše na neolikani množici posameznih narodov. On pride čez mase, ne da bi same vedele kako, in poda smer in cilj njih hrepenenju. Enkrat se nagne ljudstvo po vplivu duha časa k delu, drugič k mirnosti. Tajinstvena je tudi pot duha časa, on vzbuja in zopet uspava, razdeli in razširi se med ljudmi kakor gorkota od telesa do telesa. Včasih se razširja kakor epidemija in izpremeni v

najkrajšem času naziranje in čustvovanje ljudstva. In kakor se razteza duh časa samo na človeštvo jedne časovne dobe, tako raste njegova moč sorazmerno z občevanjem ljudij med seboj in postaja slabša, kolikor bolj osamljeni so posamezni ljudje. Nikjer duh časa ne vlada bolj kakor v velikih mestih, kjer ljudje na gosto prebivajo in živahno med seboj občujejo. Mnogo manj vpliva ima po deželi, po kmetih, po daleč narazen raztresenih vasicah. V modernem času ima duh časa prevažno sredstvo v časopisju; po časnikih se razširjajo naziranja v najkrajšem času po najrazličnejših krajih med najrazličnejše ljudi.

Duh časa se javlja v velikih narodih mogočnejše nego v malih. Prvi so takorekoč nositelji prodirajoče kulture in stoje sami v sredini toka in valovanja, v katerem polje življenje idej, dočim dobivajo mali narodi še le posredno od velikih vodilne smeri k razvitku svoje kulture. Posredovalci med duševnim življenjem onih velikih narodov, ki tudi sami odločujejo zgodovino svojega časa in med kulturo in napredkom malih narodov so navadno možje, ki stoje na višku kulture dotičnega naroda, ki tvorijo njegov inteligenco; ki potem ali z besedo ali s spisi poučujejo svoj narod o onih idejah, ki so vodilne za velike narode. Od te posredovalne inteligence pa je radi tega odvisna tudi usoda dotičnega malega naroda, kajti ni vse jedno kake ideje razširja inteligenca med svoj narod ali slabe ali dobre. Slabe ideje uničijo mal narod prej kakor pa velik in radi tega morajo mali narodi imeti dobro inteligenco, ako hočejo dalje vstrajati, oni bodo zaostali za duhom časa, ako bo njih inteligenca ostala za njim, in ves narod bo slab, ako bo inteligenca slaba.

Te misli se dajo uporabiti dobro na razmere slovenskega naroda. Ta je med najmanjšimi narodi v Evropi. On ne bo nikdar odločilen za evropsko kulturo, od njega menda ne bo nikdar odvisna svetovna zgodovina in on menda ne bo nikdar dajal pravec duhu časa. Njegova inteligenca je poklicana pred vsem, da ga sezna za duševnim življenjem svetovno zgodovino tvorečih velikih narodov, da ga organizuje in pripravlja za vse slučaje, ki bi ga mogli ali povzdigniti v napredku ali pa potisniti v duševno noč. Inteligenca med posameznimi narodi tvori ali bode tvorilo dijaštvo. In dijaštvo, zlasti pa slovensko bolj nego kako drugo, je poklicano, da se zavzema za svoj narod, da se pripravlja za prihodnje delo. Radi tega pa mora iti ono z duhom časa naprej, seznanjati se mora z idejami med velikimi narodi vladajočimi, premisliti, ali so dobre ali slabe, in jih potem v kolikor so dobre razširjati med svojim narodom. Če pa premislimo razmere, ki vladajo sedaj med slovenskim dijaštvom, od katerega je odvisna usoda slovenskega naroda, moramo z žalostjo izreči, da zaostaja večina slovenskega dijaštva daleč za duhom

časa. Če pa skuša zanesti par naprednejših ljudij kako novo smer med narod, se to godi brez kritike, tako da ima navadno taka nova smer več slabega na sebi nego dobrega, kakor so pokazali zlasti neki novi pojavi v slovenski literaturi. Za socialno idejo velikanska večina slovenskega dijaštva nima razuma, pozna jo k večjemu po imenu, ne da bi vedelo za njeno životvorno vsebino. Takoimenovano napredno dijaštvo tiči še vedno v liberalnih idejah, katerih se ves kulturni svet naglo otresa.

Moč duha časa nad človeštvom pa ni absolutna. Posamezniki, posebno taki, ki imajo bister um in energičen značaj, kljubujejo včasih njegovim vplivom in se borijo proti njemu. Svetovno zgodovino le deloma določuje duh časa, ker je individualna prostost tudi sila, ki pušča v zgodovini svoje sledove. Duha časa moremo le spoznati, kjer deluje duh množice, duh ljudstva. Duh časa torej ne izpolnjuje popolnoma človeške narave, ni torej identičen s človeško naravo. Toda v spreminjanju duha časa ni sam gol slučaj, marveč obstoja neka notranja skupnost med bistvom ali značajem predhodnje in poznejše dobe, da se določiti neka organska vez med posameznimi dobami in med fazami jedne časovne perijode. V vseh teh je neko pravilo in nek zakon, ne pa gol slučaj. Te zakone so skušali novejši filozofi določiti, toda drugače krščanski filozofi, drugače naturalisti.

Kaj je torej duh časa? Ali je res samo vsota vseh posameznih naziranj, ki so si jih prisvojili posamezni inteligentni ljudje v kaki dobi? Včasih je to res. Vendar je pravi duh časa popolnoma nekaj drugega, kakor ta vsota posameznih duhov, ker potem bi bilo nerazrešljivo, kako morejo posamezniki danes temu jutri kakemu drugemu toku časa slediti, med tem ko bi njih individualno naziranje ostajalo vedno isto. Če pa duh časa ni vsota posameznih duhov, če je celo opaziti v njegovem bistvu in razvitku neko enovitost, tedaj se mora njegov vzrok iskati le v človeštvu kot celoti. Ker ima človeštvo kot jednota neko skupno duševno nadarjenost, svoj skupni namen in svoj splošen razvitek, tedaj se razlaga duh časa iz pravičnega razvijanja v duševnem življenju človeštva in duh časa v kaki dobi je le neki štadij tedanjega duševnega razvitka človeštva.

In tako je tudi v resnici. Svetovna zgodovina je najboljši dokaz za to, da je neko razvijanje v človeštvu, ki ima posamezne življenske perijode med seboj organsko zvezane. Svetovna zgodovina in duh časa so kaj malo različne prikazni. Duh časa spremlja zgodovino na potih njenega razvitka in vpliva vedno na njeno kakovost. Splošni značaj in duh, ki je v posameznih perijodah in vekih dobil neko posebno obliko, je bil prej, ko so bile stvari še v toku razvijanja, večinoma duh časa. Zgodovina

človeštva je že dovršen razvitek, duh časa je sedanji razvitek človeštva. Vsekakor samó duh časa ne določuje svetovne zgodovine, ampak je samo jedna izmed gonilnih sil; v borenju med idejami med seboj ima vedno tudi tradicionalni duh in duh posameznih avtoritet svojo veljavo, mnogo vpliva ima tudi duh posameznih narodnostij, dinastij in pred vsem duh posameznih genijalnih mož. Iz tega boja med posameznimi duhovi in močmi se stvarjajo svetovnozgodovinski rezultati.

Vendar je duh časa jedna najvažnejših in najkrepkejših sil, ki tvorijo svetovno zgodovino. Po psihologičnem zakonu rednega razvijanja, ki je človeštvu po njegovi naravi prirojeno, pomika se to k večji popolnosti in k svojemu namenu. Če enkrat upoznamo veliki pomen duha časa, ga moramo tudi po tem ceniti, in moramo imenovati one kratkovidne in nemodre, ki zaničujejo duh časa. Različnost socijalnega življenja in prostost človeškega razvitka so v prvi vrsti odvisne od spreminjanja duha časa.

Nastaja sedaj vprašanje, kako stališče naj zavzema slovensko katoliško dijaštvu napram duhu časa? Ono mora duh svojega časa proučavati, zanimati se za one velike ideje, ki so v sedanji dobi vodilne za duševno življenje velikih narodov. Dijaštvo, ki je zmožno prirejati samo plese, kroge in blasfemične predpustne veselice, ne bo nikdar ustrezalo svojemu namenu, ampak bo svojemu narodu v pogubo. Katoliško dijaštvo mora z bistrim umom opazovati borenje idej in dobre zmagovite ideje z gorkim srcem razširjati med narodom. Treba je, da katoliški dijak dobro pomni to, da se ne sme v katerikoli uri delati kakor se komu poljubi, ampak da imajo vse reči svoj čas. Nikdar se sme pravi katolik duha časa premalo ceniti, tudi takrat ne, kadar duh časa njegovemu naziranju ni ugoden, kadar duh časa ne povzdiga in ne blaži dobrih močij človeške narave, marveč njene slabe strani poudarja in slaba nagnjenja vzbuja, ker moč duha časa je velika, in duh časa je potreben k razvijanju človeštva. Če nasprotuje duh časa sedaj katoliškemu gibanju, tedaj bo prihodnja faza časa drugačna, ta bo morebitne zapreke odpravila in novo pot pokazala na delo krščansko.

Duh časa pa se ne sme precenjevati. Glavna lastnost duha časa je njegovo spreminjanje. So pa v človeštvu ideje, ki se ne spreminjajo, ki vedno in povsod ostajajo resnične. Ena teh idej je ideja katoliška. Utemeljeno je, da je katoliška vera resnična, ta resnica velja za vse kraje in čase. Gotovo je, da je katoliška ideja v vednem boju z drugimi spreminjajočimi se idejami, a svetovna zgodovina kaže, da je katoliška ideja izšla iz vseh različnih bojev zmagovita. Če bi kdo rekel, da se moramo vedno v vsem ravnati po duhu časa, je on obupal nad resnico, ker ta

se ne more v teku časa spreminjati, ampak ostaja vedno le ena. Kako omejeno obzorje ima oni, kako ne pozna niti verske ideje niti duha časa, ki pravi, duh časa je tak, da vera ni na dnevnem redu, to je iz zgoraj povedanega dovolj jasno.

Duhu časa odgovarjajo časovne ideje in časovne forme. Ideje ne spozna nikdar množica, ampak vedno posamezniki, ti jih razodenejo dojemljivi množici in tako še le postanejo ideje časa. Pesniki in filozofi povedo nekatere ideje že naprej, praktični državnik bo le one ideje skušal uresničiti, ki ustrezajo času, v katerem živi, ker le za te ideje dobi razumljenje in podporo. Vsak čas pa ljubi tudi svoje forme v življenju. Pred jednim stoletjem je bil n. pr. prosvetljeni absolutizem času ugoden in ljub, dandanes žele posamezniki in ljudstvo prostost in samostojnost, torej republiko, in absolutizmu se upira vse, če bi tudi zastopal časovne ideje.

Vera, veda, umetnost

najnujnejša podlaga kulturnega napredka.

Spisal A. K.

Drogresovski duh, ki je dandanašnji mlajši naraščaj tako prevzel, razvil se je v par letih v pravo nestrpnost nasproti vsemu kar ni najmoderneše. Veličanstveno zgradbo dosedanje človeške omike in izobrazbe prezira in hoče na njenih razvalinah sezidati nov stolp, ki bo prodril v nebesa.

Nov genij, ki je razvil svoje peroti nad mlajšim naraščajem v Evropi, hoče za vedno zatreti „službeno“ kulturo, katero je postavila vera v osebnega Boga, pozitivna veda in umetnost.

Prvi temelj, vero v osebnega Boga, stresa že stoletja genij nevere, ki pod svojim groznim praporjem združuje svoje izvoljene. S silnim hropom se od časa da časa zaganja v skalo, v temeljni kamen verskega, nadčutnega življenja, in prepričuje ves svet o sreči, bi zasije duhovom po njegovi zmagi. V svojem groznem početju srdito trga vezi, ki spajajo nebo in zemljo, in tira svoje zaslepljene privržence v kraj brezupnosti, obupa.

Prvi pogoj prave izobrazbe je versko prepričanje; kakor hitro to zgine, ovije spoznavajoči človekov razum taka tema, da pojmuje le z

največjim trudom najvažnejša načela, ki so življenskega pomena ze obstoj ne samo pojedincev, ampak tudi širše družbe. Umstvovanje tudi največjega veleuma brez luči sv. vere, je tako zmoti podvrženo, da je neredkokrat komaj medla senca objektivne resnice.

Error in principiis minimus, in consequentiis maximus — vse umstveno delovanje, sloneče na tako nestalni ali pa celo napačni podlagi, je brezuspešno. Kriv nazor o Bogu, o svetu, o človeku, podal bo tudi kriv značaj človeškemu delovanju.

Naj človek umstvuje kolikor mu drago, naj preiskuje tudi najskrivnejše naravine zakone — časovnega, materijalnega vzroka ne najde nigdar nikoli, kjer je neskončen vzrok, neustvarjen začetnik.

Ponesrečilo se bo tudi vsako naziranje in priznanje tega neskončnega vzroka, ako se ne bo zlagalo s pristnim božjim razodetjem, ki nam govori o osebnem, večnem Bogu — to jamči zgodovina.

Brezversko naziranje v ontologičnem pomenu je tudi do cela nenaravno, ker se protivi najvišjim naravnim zakonom. Narava sama nam neprenehoma spričuje, da vsak učinek zahteva svoj vzrok in da učinek nigdar ne nadkriljuje možnosti vzroka. Po tem vzročnem procesu prihajamo do tako zvanih prvotnih prvin. Vpraša se: Imajo tudi te svoj početek in sicer v nestvarjenem začetniku, ali so same od sebe od negdaj — tertium non datur, zakaj vzročnost in infinitum je logična nezmisel.

Druga podmena je do cela nemogoča in sicer zato, ker prvine tudi najpreprostejše so materijalne, torej moramo tudi ž njimi ravnati po fizičnih zakonih. Fizika pravi: Nobena stvar se ne more sama od sebe zagibati, ako je kaj drugega ne zagiblje in nasprotno, telo v gibanju more le zunanji vzrok zopet dovesti v mirno stanje. Ako bi te prvine večne bile, potem bi bile vedno ali v mirujočem stanu ali pa v gibajočem. Dejstva so proti prvi trditvi, proti drugi je pa zakon vzročnosti, ker učinek ne more biti večji kot je vzrok. Menda zadnje trditve ni treba na dolgo razkladati, zakaj vsakdo lahko vidi njeno resničnost. Vzemimo n. pr. le ta slučaj: Kako bo brezčutna materija formalni vzrok duševnega principa v človeku? — absurdno.

Negacija absolutnega principa, dosledno večnega in neskončnega, je torej protinaravna. Da pa je to bitje duhovno, da ima razum in voljo, spozna se iz družih dokazov. Ker pa nam ni toliko do lastnostij tega bitja kolikor do njegovega bivanja, omenimo le, da duhovnost in enotnost zahteva brez ozira na druge dokaze samo stvarstvo, kar je razvidno iz prejšnjega dokazovanja zakona vzročnosti. Razum in volja odseva ravno tako iz vidnega in nevidnega sveta, iz veličanstvenega soglasja v vesmiru, isto spoznavamo v organizmu najneznatnejše bilke kakor tudi v

kroni stvarstva — razumnem človeku. Do tukaj razum. Natančnejše spoznanje Boga iskati je v razodenju, v veri. Ker pa je to spoznanje neobhodno potrebno za ureditev človeškega delovanja, je jasno, da je prvi pogoj vsacega — a fortiori pa višjega duševnega napredka: vera.

* * *

Oni, ki s svojim materijalizmom, panteizmom, darvinizmom, z jedno besedo nihilizmom skušajo uničiti verske dogme, so največji sovražniki napredka, akoravno na polna usta govorijo o velikanskih pridobitvah, katere poklanjajo svetu s svojimi sistemi. Oni le podirajo, a ne zidajo ničesar. Drug drugega pobija ter vsiljuje svoje subjektivne nazore kot večno veljavno resnico ter s tem provzročuje le zmedenost pojmov pri onih, kateri poslušajo. Resnica je le ena, večna, nespremenljiva — laž je mnogovrstna. Zato kdor se prve drži, in jo ima vedno pred očmi, bo resnično napredoval in njegovo deło ne bo propadlo; njegovi nasledniki bodo le popolnjevali in ne rušili.

Kakor je očitno, prešli smo na vednostno polje. Vedi na voljo se je žrtvovalo že veliko. Nebroj veleumov ji je posvetilo vse svoje moči, nešteto drznih njenih ljubiteljev je žrtvovalo svoje življenje. Največje blasfemije na Boga in stvarstvo so se že izrekle, da se le veda reši.

Velikanskega pomena mora biti, da jo človeštvo s tolikim navdušenjem neguje. Da, vredna je tolikega odlikovanja, saj ona raziskuje stvarstvo ki je odsvit idej v Bogu samem. Njen smoter je: „Gotovo spoznanje stvari po njih vzrokih“ (Tomaž Akv.), in kdo ne čuti potrebe takega spoznanja? Saj že otrok, ki se je komaj priučil človeškemu govoru, tako željno povprašuje: Mati kaj je to, zakaj je to, kdo je to naredil?

Prava veda je dostojna razumnega bitja in mu je v največjo korist, toda gorje, ako zajde s pravega pota! Usode polne so njene zmote, strašni so nasledki! Kar si je človek s prvim pogojem kulture t. j. z vero priboril z največjim trudom tekom stoletij, to ena edina vednostna zmota lako popolnoma uniči v najkrajšem času.

Principi, katerih se mora veda držati v svojih raziskavanjih so večni, nespremenljivi. Zakon prekoslovja, izključenja tretjega, vzročnosti bodo vedno veljavni, tudi če stvarstvo skupaj s človeštvom izgine v nirvano. Kdor taka in enaka načela zanikuje, zapušča edino podlago, na kateri lahko uspešno deluje; tudi ko bi vse sklepanje logično sledilo eno iz drugega, bilo bi napačno, ker iz lažnjivih premis ne more slediti resničen zaključek. Zatorej moramo z največjo odločnostjo zavrniti one laži-učenjake, ki na poljubnih subjektivnih nazorih utemeljujejo svojo dozdevno učenost.

Nehote mi pri tej priliki prihaja na misel najmodernejša iznajdba nomine „eksteriorizacija.“ *) Pristaši te nove dogme hoteli bi na vsak način dokazati resničnost in opravičenost pojavov, katere ponujajo pod tem imenom. Toda, proh dolor, znanstvenih dokazov ni za njih nezmisliti in zato jim drugzega ne preostaja, kakor zaletavati se v „uradno“ vedo, češ, ona sloni na krivih principih in sicer zato, ker ne priznava eksteriorizacije. Njih subjektivnemu naziranju na voljo moralo bi se človeštvo torej odpovedati zdravemu razumu in poslušati bajke kot pristno resnico. Take prekucije na znanstvenem polju gotovo ne pomenjajo napredka. Napredek obstoji v zidanju in ne podiranju. Res je sicer, da ovija še neštevilo naravnih zakonov gosta tema in človeštvo bode tekom časa razkrilo nove, dosedaj še neznane in neslutene tajnosti, toda iz tega ne sledi, da bodo nove iznajdbe razrušile dosedanje temeljne naravine zakone. Ko bi se to res kedaj zgodilo, po tem bi se razrušil tudi ves obstoječi red; bistva stvari bi se spremenila; 1 bi ne bilo = 1, ampak = 2 ali 3; anorganična bitja dobila bi lastnosti organskih; duševno znalo bi biti isto, kar materialno; morda bi človek spoznaval s peto in ne z dušo. Do tacih absurdnosti pridemo po negaciji le enega samega večno nepremenjenega naravnega atributa. Tako znanstvo gotovo ne prinaša koristi, ker človek po tej poti prihaja do grozne alternative: Ali sem sam nezmožen spoznati resnico, ali pa je ves svet le prevara!

Resničnost bodisi prvega ali pa drugzega stavka prinaša seboj neizogiben skepticizem, ki mora prej ali slej končati z ontologičnim, logičnim, etičnim in političnim nihilizmom. — Toda pustimo ta grozna, obupna izvajanja, trezen razum človekov ne bo nigdar popolnoma omagal. Veda bo vedno prosvetiteljica narodov, akoravno ji bode velikokrat premagati silna naspotstva. Tekom časa znala se bode otresti vseh slučajnih zmot, katere se pod njenim imenom šopirijo ter zapeljujejo ljudstva.

Kjer se goji veda, ki ne nasprotuje veri, ampak jo le podpira, tam se širi tudi prava izobraženost in blagostanje. Človek dobiva v verskem prepričanju tolažbe in stalnosti v delovanju, veda mu pa odpira naravine zaklade, da jih vporablja v svojo korist.

* * *

*) Ekst. uči, da je človek sestavljen iz treh delov, materialnega telesa, astralnega in duše. Astralno telo lahko izide iz materialnega telesa tako, da vidimo eno in isto osebo na dveh krajih. Dokler človek živi, je ta izločitev le časovita, s smrtjo se pa popolnoma oči eno telo od drugzega. Astralno telo je po smrti nekaka odeja duši. Cerkev je obsodila gnostike, ki so ta nauk učili.

Znak velikega napredka v kulturnem razvoju je umetnost. Narod, ki si je s praktičnimi iznajdbami olahkotil dobavo sredstev za svojo materialno ekzistenco, začel se je tudi zavedati svojega dostojanstva. Množica, rešena skrbi za vsakdanji kruh, se posvečuje plemenitejšemu delovanju, razpravlja višja vprašanja in se ogreva za lepoto. Estetična izobrazba nahaja izraz v nadahnjenem umetniku, ki svoje čustvovanje ovekoveči v umotvoru. Ta proces nahajamo pri vseh narodih, ki so imeli daljši obstanek v stalnem kraju in jih ni pri tem zaviralo krivo versko naziranje ali pa slab družabni red. Umetnost ni sama sebi namen, kakor se žalibog dandanes tolikokrat sliši, njen namen je višji, plemenitejši; saj nas že prvi njeni začetki o tem dovolj jasno prepričujejo.

Asirci, Babilonci in Egipčani so upodabljali svoje verske ideje v umetnosti; v umotvoru so zrlí simbol božanstva. Umetnost jim je bila torej važen faktor narodove odgoje. Pomen umetnosti za vzgojo so posebno dobro umevali Grki. Upodabljali so ne le razna božanstva, ampak tudi razne čednosti odsvitajo iz njih umotvorov. Telesno moč, zdravo, krepko telo predočuje neštevilno kipov z namenom, da vzbudijo veselje do atletičnih vaj, da se na tak način vzgoji čvrst nazaščaj. A ne le obrazna umetnost, tudi slovesna jim je služila v moralne svrhe. Saj je znano, da je Grkom Ilijada in Odiseja bila kot nekako sv. pismo. Ondi so iskali navdušenosti, ko je bilo treba zgrabiti za orožje v bran domovine. Veličajne junake, ki so tudi tako mojstersko narisani, imeli so kot vzore, za katere so se navduševali. Isto je treba poudariti o grških dramih in tragedijah. Tukaj se kaznuje pregreha in slavi nedolžnost, oplemenjuje se občinstvo, svari pred hudobijo ter bodri na krepostno življenje. Iz tega ne sledi, da bi morala v umetnosti (slovesni) biti prav kričeče izražena didaktična smer, ne, saj lepota sama na sebi vabi, da ji sledimo in to je tudi naloga umetnosti, da izraža lepoto v čutni obliki. „Pošto umjetnička djela ponajviše uplivaju na čuvstvo i maštu, za to i umjetnik, kad stvara, ili objavljuje koju visoku istinu, te kad razlaže o kojem višem moralnem zakonu, dužan je, da kroz srce i fantaziju dušu razgovara. Tko inače postupa pomećuje umjetnost filozofijom, moralom ili pedagogijom.“*)

Srednji vek, ki je bil ves prežet od krščanstva, je ravno tako zapustil potomstvu neprecenljivih zakladov v umetnosti. Ideja krščanstva je v tej dobi bila oživljajoča moč, ki je ne samo pojedince ampak tudi cele narode znala navdušiti in usposobiti za nedosežna dela, kakoršnih ne zmore moderni vek.

*) Novi Viek 1898, str. 409.

In ta dela, ali so bila brez pomena, mrtva, le sama sebi namen? Menda ne, saj celi izobraženi svet še dandanes občuduje veličanstvene svode rimskih bazilik, vitke stolpe bajno krasnih gotiških cerkva. Še dandanes ni nigrdo dosegel v stavbarstvu Michelangela, v slikarstvu Rafaela, v pesništvu Danteja. Ali so si tudi moderni naturalisti, simbolisti, veristi, secesionisti i. t. d. v svesti takega zmagoslavlja, da bodo njih „umotvore“ še pozni rodovi občudovali?!

Novodobnim umetnikom ni mnogo do take slave, saj glasno in jasno uče, da njih umetnost nima nič skupnega z dosedanjo. V slovesni umetnosti zametujejo vsa pravila, češ to so sponse, ki le zavirajo stvarja-jočega duha na škodo umetnosti. Na ta način prihaja na dan množina „leposlovne“ robe, katere pa živ krst ne razume. Izdelujejo tudi toliko gnilega blaga, da bi lahko gnojili njive in travnike. Znano „licentio“ razumevajo po svoje; njih celo estetični zakoni nič ne vežejo, moralne so pa že zdavnej pozabili. O lepem (kakor so si je dozdej estetičarji predstavljali) ne more biti niti govora, ker oni hočejo biti originalni, a kar je dozdej veljalo za lepo ni več originalno torej — patet conclusio.

Velikih idej, ki bi oživljale duha, ni najti pri novostrujarjih, pač pa obilno plitvosti, borniranosti in vsega, kar je podlo.

Moderni umetniki so se tudi otresli zastarelih nazorov v obrazni umetnosti. Dosedanja umetnost je bila prenizka, razumeval in občudoval jo je lahko tudi najpreprostejši človek, a to je po menenju secesionistov*) velik, neodpustljiv pregrešek.

Slikati je treba tako, da nihče ne bo vedel, kaj predstavlja slika. Človek naj študira umotvor, naj ga ogleduje od vseh štirih strani, naj odpira oči in ako še ne bo našel, kaj predstavlja, potem je jasno, da dotičnik še ni dovolj izobražen, da bi se naslajal ob pristnem umotvoru. Dosedanji kolorit v slikarstvu je tudi treba zavreči. Umotvor se ne sme preveč zagrinjati s tako podlo materijo kakor so barve, zadostuje ena, recimo rumena. Razume se, da tudi finih prelazov ene barve v drugo ne poznajo; konture nadomeščajo okorne poteze, ki podajajo podobi drvenost egiptovskih mumij. Kdor je le eno tako sliko videl, se gotovo spomni na svoja otročja leta, ko je šolska berila in razne pisanke okraševal z originalnimi ilustracijami. Ako je res, kar pravi Plato, da je „pulchrum splendor veri“ potem je ni trohice lepote v „novi struji“ in zicer zato ne, ker v nji ni najti niti „umbrae veri“ bodisi v leposlovju, kjer rišejo pretirano, nerealno življenje, bodisi v obrazni umetnosti, kjer nam podajajo

*) Secesionizem prihaja od *secedere* t. j. pomenja popolno ločitev od dosedanje umetnosti (obrazne).

nestvore, kakoršnih v naravi ni. Da bi se vzdignili do „splendor veri“ je skoz in skoz nemogoče, zakaj ako že vsakdanje realnosti ne poznajo, kako naj se tako visoko dvignejo, da bi zagledali realnost, kakoršna bi morala biti po idejah, zamišljenih od neskončnega božjega uma? Takih ekstravagantnostij ne moremo imenovati umetnost in naj bodo še originalnejše.

To je plevel, ki je vrzastel na umetnostnem polju, katerega pa gotovo zatre zob časa, da mu še sledu ne bo spoznati.

Med tem pa prava umetnost še vedno vrši nalogo, kakoršna jej po njenem bistvu pristaja. Odgaja človeštvo v plemenitem čustvovanju ter ga povzdiguje nad podle strasti vsakdanjega življenja. Ona navdušuje človeštvo za idejo lepote, ki pa je nerazdružna od ideje dobrote in resnice. S takim vplivom zavzema velevažno kulturno in socijalno stališče v procesu človeškega napredka.

* * *

Po neskončni božji dobroti je človek namenjen za nadnaravno življenje. Jedinu prava navodila in pripomočke v dosego tega cilja nahaja v rimsko-katoliški Cerkvi. Tu najde tolažila, kakoršnega mu svet ne more dati. Versko prepričanje poda mu toliko moči, da se lahko uspešno vojuje proti vsem skušnjavam. A ne le v nadnaravnem življenju, tudi v vsakdanjem mu je vera kažipot, zvezda vodnica v spoznavanju resnice; saj je krščanstvo kakor žarko solnce pregnalo vse zmote, katere so človeštvo držale v temi neznanja. Vera je poglaviten pogoj kulture in le na njeni podlagi je mogoč pravi napredek vede in umetnosti.

Veda sledi naravnemu hrepenenju razuma po vedno popolnejšem spoznavanju resnice, toda kjer veda ne zadostuje, prihiti na pomoč vera, ki odpre novo nedogledno polje za znanstvena raziskavanja.

Tako vera in veda, roka v roki, razsvitljuje bolj in bolj naravo in njene zakone, ter prodira vedno višje v spoznavanju zadnjega vzroka vsega stvarstva, večnega Boga. Ker pa je v človeku ne samo duševen princip, ampak tudi materijalen, zato vrši umetnost velevažno nalogo, da nagiblje človekovo voljo tudi z vidnimi, čutnimi sredstvi v dosego popolnosti, katero je spoznal v veri in vedi.

V najlepši harmoniji se na ta način človek resnično spopolnjuje in teži po idealu, katerega nam je Kristus označil z besedami: *Estote perfecti, sicut et Pater vester coelestus perfectus est.*

Napoleon.

To danes spet zvonijo, zvonijo zvonovi
skoz trg in skoz vas...

In ljudstvo postaja po cestah, posluša
in kliče na glas:

„Oj čujte, oj čujte, kako to done,
kako nam to boža, pretresa srce!
Po dolgem spet enkrat jih čujemo,
ubranih glasov se radujemo.

In ljudstvo po cestah postaja,
srce se mu taja:

„Ej car naš, ej car
je močen, a tudi pravičen vladar,
slava mu, slava,
to bila je moška, to bila je prava!“

Krik ljudstva se meša z zvonovi,
car gleda ob oknu, molči,
posluša to vpitje,
pogled mu žari...

„Ej vi nasilniki, ej vi mogotci,
vi našega carja predniki,
kaj ste pač mislili, ko ste z zasmehom
metali zvonove iz stolpov cerkva,
da vere ni, da ni Boga?!
Ej slava ti car, ej slava,
to bila je moška, to prava!
Zvonovi slave naj, zvonovi časte,
za kogar v zvonikih vise!“

Zvonovi zvonijo, zvonijo,
„te deum“ pojo,
te deum? poslušaj, poslušaj,
kaj li ne glasi se tako:

„Čast, slavo prepevajte carju,
 ki strl ga, kdor ni upognil glave,
 kdor jarma njegovega ni si naložil,
 kdor mislil, da on tudi živeti sme.
 Častite carja, ki se mu klanja
 pol sveta,
 a pol pred roko njegovo
 strahu trepet!“

In car posluša in car se nasmiha,
 edinca potomca pestuje:
 „Maliček, kaj deš, komu to zvonenje
 slavo in čast oznanuje?
 Komu, ti car bodoči, sladkorojeni,
 Bogu ali — tebi in meni?!“

Rado Kósar.

Pogovor z moderničem.

I. Š.

Sešel sem se nedavno v kavarni z mladim rojakom. Opozoril me je z nenavadno glasno govorico. Moj prijatelj mi ga pokaže, češ, ondi sedi jeden izmed slovenskih moderničev. Razumevno je, da sem se takoj zanimal zanj. Nekaj dnij potem sem prisedel k njemu in tako sva se seznanila.

Čital je ravno monako ski moderni list „Jugend“. Ko sva izpregovorila nekaj besed, mi pokaže list in pravi:

— Vidite, ko dobimo Slovenci jedenkrat tak list, potem se bomo smeli prištevati med kulturne narode. Potem nam napoči dan svobode.

To je bil menda uvod k daljši disertaciji. Mladi mojster je čutil gotovo potrebo mi razložiti svoje ideale. Meni je bilo to jako pogodi. Takoj sem poprijel za besedo, ob jednem pa pogledal list. Bila je slika popolnoma gole ženske. Začudil sem se. Do tega pesnika sem imel tiho spoštovanje in gledal sem s strahom njegov genij, a to me je čudno dirnilo.

— Tako mislite? Torej take umetnosti nam treba? —

— Take, take! To je resnica, to je sveta, naravna resnica in dokler ne bomo pojmi v umetnosti te resnice, ne bomo dosegli prave umetnosti.

To je bilo rečeno precej dogmatično. A ne vem, da se mi je tudi pri tem stavku zdelo to neverjetno. Nisem pesnik in zato morda ne umem tega. A pravijo, da stoji filozof nad pesnikom in filozofije podlaga je logika. Meni pa se je zdelo, da nosijo dandanes ženske obleko in da jo že dolgo nosijo. Čudno torej, da bi ne bila „resnična“ taka slika, ki predstavlja oblečeno žensko! A molčal sem. On je odložil list in nadaljeval prepričevalno.

— A Slovenci smo še daleč zadaj za modernimi narodi. A to vse samo zato, ker tiči naš rod v verigah klerikalizma. Klerikalizem je glavni in najmočnejši nasprotnik prave t. j. moderne umetnosti. —

Tiho sem premislil besede in ponižno molčal. Po tem, kar sem že čital v časnikih o modernih narodih in njih stanju, ki kaže ogromen nazadek od prejšnjega stanja, sem si dejal: hvala Bogu, da smo Slovenci zadaj. V modernih narodih so že vsi stebri, na katerih sloni sreča, omajani: družina, vera itd. hira, zato kaže statistika posledice: samomore itd., ko je moj tovariš pred menoj ob robu prepada, hvalim Boga, da sem od njega „daleč zadaj“.

— Da, klerikalizem, klerikalizem! To je tisti zmaj, katerega treba ugonobiti, da rešimo ljudstvo. —

Bože moj, to je bila divna primera, klasična tropa! Klerikalizem — zmaj. Tertium comparationis moli svoje zobe na svitlo. A prijela me je čudna muha. Bil sem radoveden, kaj je to pravzaprav „klerikalizem“. Ponižno sem vprašal:

— Dovolite vprašanje! Ne razumem prav, kaj je to „klerikalizem“. —

— Ne umete? To je čudno, saj že otroci po šolah vedo povedati kaj o klerikalizmu. Vidite, to je tako. Ako govori kdo o umetnosti in graja moderno, tedaj govorimo o klerikalizmu. Znak klerikalizma je, da uničuje. On se vedno bori zoper novo, — moderno.

Torej tako, zdaj vem, kaj je klerikalizem. V duhu sem posegel v preteklost in se spomnil Lessinga, kako je uničeval tedajne moderne drame francozke. Bože, torej tudi on klerikalec? Brezdvomno, saj se je boril zoper moderno! Ker sem že začel vpraševati, sem nadaljeval:

— A vendar zastopa klerikalizem po mojem mnenju nekaj pametnih idej, kolikor morem jaz presoditi, moram reči, da naši slovenski klerikalci so dobro, logično utemeljili svoje nazore o umetnosti, dočim pri naših modernih nisem tega našel, dasi sem pričakoval. —

Tedaj pa je modernič pogledal resno v me in nekako zadovoljno in zmagovalno je dejal:

— Aha, vi imate v mislih Mahniča, Ušeničnika in druge. No, prijatelj, o tem ne bom govoril, prvi je že tako uničen, drugi bo pa kmalu. —

Torej taka žalostna usoda je zadela dr. Mahniča! Tega nisem vedel do zdaj. Bil sem v resnici radoveden, kaj natančnega zvedeti o tem. Ponižno sem vprašal:

— Dovolite, meni je nezana podrobnost. Kdo pa mu je prizadel smrtni udarec? Kdo se je lotil njegove filozofije in ga uničil? —

— Kdo? Ha, mislite mar, da smo tako neumni, da se bomo lotili njegove filozofije? Mi smo ga drugače premagali. Aškerc ga je zmagal s tem, da je še nadalje pesnikoval v modernem zmislu, no v romanu ga je pa uničil Govekar. S tem nikakor ne maram reči, da častim ta dva kot vzora. Praktičnim nam je treba biti. Tisti, ki spiše kak roman, tisti ima prvo besedo in zadnjo. Le tisti naj ga ostro kritikuje, ki je sam kaj velikega spisal. Naši klerikalni kritiki pa nimajo niti pravice do kritikovanja, saj nimajo kaj pokazati? — Koliko pa je že spisal Ušeničnik romanov in novel, a? Vidite, torej mora molčati, in ako ne molči, tedaj ga nihče ne posluša. —

Aha, zdaj sem jo iztaknil, ker sem se malo potegniti skušal za kritike!

A ne* vem kaj je to, da tako rad dvomim. Padla mi je v glavo misel.

— Prav govorite, gospod. Čitatelj mora sprejeti brez ugovora, kar mu poda umetnik-pesnik. A to se da le na te način razložiti, da je pesnik višji človek, da je majhen bog, kateremu se moramo brez kritike in svoje misli podvreči. Dekletce, ki čita roman, a se mu zdi grd, umazan, ker si ona misli lepo kaj družega, naj lepo molči, šele, ko napiše sama tristo strani debel roman ali peterodejansko dramo, potem naj govori in kritikuje. Jednako presočaj filozof vse živo in neživo na tem svetu, a umetnika se ne dotakni, dokler ne spišeš tragedijo, ki prodre zmagoslavno na odru. Po vašem je umetnik suveren, naša naloga je le, da kupimo roman, da kupimo vstopnico v gledišče in da ploskamo. Vse, kar ustvari umetnik, je lepo in dobro. —

Razvil sem, kar je povedal preje on. A čudil sem se, da me je gledal tako čudno. Ni mu bilo povšeči moje sklepanje.

— Ne mislim tako, dovolite, prosim. Vi govorite razžaljivo o umetnosti. A rečem vam, da je umetnost religija bodočnosti. —

To trditev sem čital mnogokrat, največkrat v listku „Neue Fr. Presse“, kjer je za lepe denarje razkladal žid o umetnosti in izpod peresa Hermanna Bahra. To novo vero pa sem pustil pesniku. A zanimalo me je, kako sodi o krščanstvu.

— Vi menite torej, da izgine krščanstvo? —

— To je že splošno mnenje modernih umetnikov in učenjakov. Lejte, jaz sem tudi prepričan o tem. —

— Torej ne verujete na Boga, kakor ga krščanstvo predstavlja? —

— Ne! Gotovo ste radovedni, kako sem prišel ob vero. Bilo je kaj kratko; nekega lepege dne sedim tu-le in čitam. V nekem brzojavu zvem, da je dobila Ljubljana novega škofa. Glejte, tu je zopet nov dokaz, da je človek jedino čutna stvar: nakrat sem začutil, da sem ateist. Ni to čudno? —

Res je, Bože moj, pri brzojavu nakrat občutim, da sem ateist! Pa to se mi je zdelo neverjetno. Zato sem ga vprašal:

— A ste mnogo premišljevali preje in čitali razprave? —

— Nič, prav nič. Jaz sploh ne čitam učenih razprav, sploh ne mislim. Človek je le tedaj človek, ko se napaja s čustvi. Zdaj sem ateist in sem že to celemu svetu povedal v sonetih. Sploh so vsi moderni umetniki ateisti, naj potem to povedo ali ne. Tudi Hermann Bahr je ateist. —

Aha, zopet Hermann Bahr! Zdelo se mi je, da če bi napisal Hermann Bahr, da veruje v Krista, bi moj bistrumni mož tudi veroval. Seveda sem vse to tiho mislil.

Pesnik je postajal živahen. S svojo „konfesijo“ je menil, da mi je vzbudil respekt. Jaz pa sem hotel še kaj lepega in resničnega vedeti. Zato sem začel:

— A čudno se mi zdi, da se moderni umetniki tako ujemajo v tem, da je glavni njih sujet nenravnost. Ako vpoštevamo znani izrek: kakoršen mož, taka beseda, in narobe, — tedaj si moramo stvoriti jako nizek pojem o nramnosti teh umetnikov. —

— To ste prav zadeli, samo vpraša se, ali je to, kar imenujete vi neuravno, v resnici nenravno. —

— Seveda, tu je temeljno vprašanje, ali biva Bog? Ako ne, potem ni nič nenravnega na svetu — sem mu pomagal.

— Glejte, in zopet jedna točka, kjer smo mi pred vami, katoličani, kakor se imenujete. Najboljšo filozofijo imam jaz. Deležen bom vsega. Zdaj, ko sem še mlad, uživam življenje in njega sladkosti v polnem požirku, ko bom star, se spokorim in, ako biva Bog, pridem po vaši veri v nebesa. Ali ni to modro? —

O modrosti sem malce dvomil. Tudi se mi je zdelo to precej nizko mišljenje.

— Ali ni Tolstoj ravno tak? In sedaj Jörgensen? —

Res je to. In če je Tolstoj tak bil, potem mora biti tudi moj umni modernič.

— A značajno ni to, gospod, značajno ni! —

— Kaj značajno! Kaj pa je značajnost? Povedite mi! Ali so mar klerikalci značajni, ki imajo na prodaj svoje prepričanje? —

— Res, mi klerikalci nismo značajni, ker imamo na prodaj naše prepričanje! —

— Kje pa je njihova krščanska ljubezen v praksi, katero nosijo vedno na jeziku? Ali imajo kaj usmiljenja z nami nasprotniki? —

Res je, krščanske ljubezni nimajo klerikalci. Glavna njihova dolžnost bi bila, da govore tedaj, ko drugi molče, da prejmejo z zahvalo udarce od nasprotnikov, da zataje svoja načela, ko pridejo v stik z nasprotniki, — saj to je po mnenju mojega ljubega moderniča krščanska ljubezen. Vsak imej svoje prepričanje, in ako klerikalcec agituje za svoja načela, krši krščansko ljubezen! — Modernič se je ujezil na klerikalce, zlasti nad klerikalno mladež.

— Hočem biti objektiven. In s tega stališča moram le reči, da ste klerikalni akademiki slabotneži. Ne upate si niti najmanjše stvarice in se vzdržujete življenja iz samega strahu pred njim. Mi smo prosti, — življenja se ne bojimo. —

Res, zadel je mož. Mi smo slabotneži, ker se ne udamo vabljenju življenja, oni so možje, ki so se vrgli nasladnosti življenja v naročje. Goethe je bil največji mož, ker je imel devetindevetdeset ljubic. To so prosti možje. Ej, bratci, žalostno za nas! Ko pa pride starost, tedaj pa, ko ne bo mogoče več uživati, tedaj začno brumno živeti. — Saj je Tolstoj tak, — no?!

Še marsikaj mi je povedal pesnik modernič, a drugo je vse samo vzgled k tem dogmam moderničev. Jaz pa sem mislil, Bože moj, kako smo klerikalci neznačajni in slabotni!

Ciprijan Istinič.

I.

Najhudobnejši človek na svetu, ki je izgubil že v materinem telesu vsako zmisel za resnico in pravico, bi ne mogel tajiti, da prihajajo slovenski mladeniči z dobrimi sklepi na vseučilišče. To pravim jaz, Fosforič, in pri tem ostanem!

Če pa je imel kateri med slovenskimi mladeniči dobre sklepe, to je bil gotovo Ciprijan Istinič, moj prijatelj. Kako temeljito so prevzeli dobri sklepi celo njegovo osebo, priča dovolj njegovo slovo od doma.

Ko se je napravljajal na pot, dajala mu je mati lepe nauke in opomine, in on jih je poslušal krotko kakor piška brez vsake pripombe, kar ni bila sicer njegova navada, in ko je odhajal na vlak, poljubil je celo mater v lice, kar tudi ni bila sicer njegova navada.

In ko se je vozil na Dunaj, je začel peti najprej tiho sam pri sebi in potem vedno glasneje malorusko-slovenski verz: „Mene dala, mati na Dunáj, na Dunáj, mene dala mati na Dunáj“, dasi je v oni pesmi vrgla mati svoje nezakonsko dete v Donavo.

Jaz sem mu sedel nasproti in gledal otožno, kako izginjajo domači kraji. Ali pesmica mojega prijatelja mi je začela lezti kakor hinavski strup v živce in jih dražila in razburjala. Prosil sem ga, naj neha. Nič ni pomagalo: premolknil je malo, obrnil svoje tajnosrečne oči v mene, in zopet dalje mučil svojo dumo, kakor slavček, ki poje radi petja.

Nočem vam naštevati hudobij, ki sem jih storil, da bi mu izbil iz glave to nakazano početje, mislim pa, da ni ostal nobeden pozabljen, kolikor se jih trudi v peklenški tovarni. Morda bi se zdelo kateremu izmed neizkušenih čitateljev pozivanje takih pomagačev nespodobno. Meni ne, in sicer iz teh-le razlogov razen mnogo drugih: a) je človek krepkejši v besedi; b) je to splošna navada slovenskih velikošolcev; c) se je meni že večkrat streslo narodno srce od veselja, ko je kje na Dunaju v gostilni ali kavarni kak mlad mož, čegar brke ali brada mi je vzbujala spoštovanje, izustil krepko besedo, po kateri sem ponosno spoznal rojaka; č) bitja, katero pomenja ta sicer lepa slovenska beseda, sploh ni, ker še nisem nikdar čital v „Narodni Trobenti“, da bi bilo ono, če tudi v velikem številu poklicano, koga pobasalo. Ta beseda je takorekoč sama sebi namen, in ima samostojno veljavo, stoji torej v nekaki zvezi s pravo umetnostjo, ki tudi nima nič opraviti s kakim bogom ali popom.

Stvar o hudiču se mi je zdela važna, ker mnogi na Slovenskem še nimajo prave sodbe v tem oziru, zato naj mi oprostí čitatelj, ki je že poprej jednako mislil.

Ko nisem mogel prijatelja nikakor ukrotiti, odšel sem jezen v drug voz. Toda ta človek je imel magično moč do mene. Komaj se mi je nekoliko ohladila kri in me je zapustila jeza, oglasila se je v meni sama ob sebi nesrečna pesmica: „Mene dala mati na Dunáj, na Dunáj, mene dala mati na Dunáj.“ Razvoj je bil isti kakor pri prijatelju, pel sem jo s čimdalje večjimi občutki. Stvari, ki so se potem godile, zopet ne maram popisavati natančno, le to povem, da me je v Gratweinu pod Gradcom neka vzmetna moč zagnala iz voza na progo, in da je isti trenutek priletel poleg mene tudi moj prijatelj. Prva najina dolžnost je bila, da sva malo postokala in porobantila. No, ko sva se prepričala, da ni šlo

nobeno hrbitišče po zlu, krenila sva v gostilno nad vino. Dobro sva se imela do prihodnjega vlaka, celo na pesmico sva pozabila po nenadnem skoku. Potem sva se odpeljala židane volje na Dunaj. Jaz, ki sem bil takrat navdušen Rus, sem dobil neko Rusinjo, s katero sem se pogovarjal v kolobociji štirih jezikov, moj prijatelj pa se je bavil s Korošicami, ki so šle na Dunaj po dojenčke.

Zdaj bi se prav za prav spodobilo, da bi predstavil čitateljem osebo prijatelja Ciprijana Istiniča, kakor delajo vsi dobri pisatelji. Toda ker je moj junak resničen, utegnilo bi postati tako delo nevarno kostem mojega bivanja, in ker nisem izmed naturalistov, ki se ne boje batin svojih junakov in njih bližnjih sorodnikov, mislim, da zadostuje za njegov opis dogodbica iz ljudske šole. Ciprijan se je namreč tam naučil, da je osebek včasih skrit v do, ovedku. Ko ga je torej nekoč vprašal učitelj, naj mu pove, kje je osebek v stavku „pa tudi zamorci se ga boje“, ni ga mogel Ciprijan nikakor najti, zato je izdal gospodu učitelju zaupno: „Osebek je v stavku skrit.“ Na to je učitelj storil manj duhoviti, a za naše potrebe popolnoma zadoščajoči izrek: „Istinič je v koži skrit.“ Kmalu so vedeli vsi paglaveci, da je Istinič v koži skrit.

Da pa bodo čitatelji vsaj nekoliko slutili, kaka bo nadaljna usoda Istiniča, zdi se mi potrebno povedati, da ni doživel Istinič do tukaj še nobene očitvidne ljubezni, in da je šele po maturi začel po malem izgubljeni prirojeno plašljivost in puncto deklet.

II.

Prvi utisek Dunaja na naju je bil oblasten. Čutila sva oba, kako majhna sva v tem zmedenem roju in šumu, in polaščala se je naju bojazen, da se ne bova mogla ravnati po svoji volji v tem valovitem morju, ampak da naju bo življenje kakor kak fatum pehalo, kamor bo ono hotelo. Pomikala sva se med visokimi zidovi palač sredi roja ljudi, konj in vozov kakor dve pičici, kateri lahko popljuje pijanec ali podrsa vlačuga, ne da bi ljudje opazili, da je dveh pik manj na pikastem svetu. Toda v nekaj tednih človek nadvlada utiske, ki so od vseh strani bušili nanj, zave se, da je vendarle nekaj, živi svoje življenje, in kadar pride v svojo provincijo nazaj, čuti se sposobnega in izkušenega dovolj, da izreče v zboru mož kako pametno besedo.

Najina prva pot je bila, da se pokloniva bodoči almi materi. Krasna palača, spominki slavnih profesorjev v arkadah, velikanska knjižnica — človek začne slutiti, kako velikolep je tempelj vede.

Druga pot je šla v gostilno. Od tod sva se napatila iskat stanovanja. Ciprijan je postal pogumen in je vzkliknil s Turgenjevim vrbcem

ravno vŝtric lepih zvonikov votivne cerkve: Мы ещѣ позволюмъ! Tudi meni je bilo resno, rekel sem torej: Dà, še vedno bolj!

Ko sva bila malo pomolila v votivni cerkvi, prišla sva do važnega mesta v tej povesti, to je mimo drevesa, ki mu je molela spodnja veja precej navpično od debla. Ciprijana je prijela telovadska skušnjava, da bi se zavihtel na vejo. Toda jaz sem ga potolažil, češ, da bo to lahko storil pozneje pri kaki bolj ugodni priliki. Njegova veselost je dajala tudi mani pogum in mi razganjala gmotne skrbi, katere tišče skoro vsakega slovenskega dijaka, ko gre na Dunaju.

Nastanila sva se vsak posebej, ker prijatelju ni ljubo, če ga moti prijatelj. Ciprijan je tičal vedno v vseučiliški knjižnici, kadar nisva hodila po Dunaju. Sluge so mu morali nositi vsakovrstnih knjig, katerim je on prebiral predgovore, dokler ga niso enkrat po paragrafu knjižničinega reda, ki govori o nestalnem in mahadravem izbiranju knjig, ven vrgli. Ta dogodek pa mu je le pomnožil reŝpekt pred vedo, pri kateri imajo celo rokodelci tako moč nad človekom, četudi ima zrelostno spričevalo v žepu. Omejil se je odslej na tri knjige. Čital je vsak dan neko poldrugi tisoč strani obsegajočo narodopisno knjigo, nečednega a duhovitega Marcijala in globokega Avguština. Pod večer pa je hodil v kavarno, da bi se seznanil z dnevno literaturo.

Neki dan je šel Istinič vesele volje na vseučilišče. Ko se je naglih korakov bližal že omenjenemu drevesu, mimo katerega je moral iti, ušel mu je pogled na znano vejo. Slučajno mu je prišla isti hip mlada ženska nasproti v haveloku in s precej moškim klobukom na glavi. Ob njo je zadel. Pardon, je zakričal Istinič preštašen, ona pa je posmehljivo pogledala njega, ki v veje gleda pa v ljudi buta. No, s tem dogodkom je postala veja zanj le še bolj zanimiva.

Predno je prišel v knjižnico, ga je ustavil na hodniku dijak z nekim vprašanjem. Ker sta bila oba novince na vseučilišču, sta prišla v živahen pogovor. Kmalu je Ciprijan vedel, da je novi znanec fantastičen Poljak, da se pišeta negov oče in mati vsak drugače, in da ima on takorekoč dve imeni. Pripovedoval je z gimnazijsko navdušenostjo o delih velikega Mickiewicza, in ko je Istinič izrekel željo, da bi ga rad čital, ako bi znal poljsko, začel mu je na mestu razlagati poljsko glasoslovje. Videla sta se pozneje še dvakrat, potem je Poljak izginil, ker ni imel s čim živeti na Dunaju.

Na to je prebil Istinič nekaj ur v knjižnici in šel potem v kavarno. Skoro ostrmel je, ko je zagledal pri prvi mizici ono žensko, katero je bil srečal pod drevesom. Sedela je gologlava, s kratko pristriženimi lasmi in čitala „Arbeiter-Zeitung“. To mora biti dijakinja, torej tovarišica v krilu.

misli je pravilno Istinič. Med čitanjem svojih časnikov se je večkrat od strani ozrl k nji. Smilila se mu je, ali bo mogla tekmovati z moškimi tovariši na vseučilišču; ob enem je občudoval njeno mirno in samostojno vedenje. Vnovič je zopet osupnil, ko je na resk klinčka pogledal k neznanki in videl, da si prižiga cigareto. Takega ni še videl pri dekletih na Slovenskem. Zdelo se mu ni od začetka posebno nežno. Toda ko je stvar premislil, izprevidel je takoj, da se taki dijakinji spodobi cigareta, saj je potem še lepši fantič. Videl jo je potem še večkrat in se vedno zanimal zanjo, ker je bil že poprej čital marsikaj o ruskih dijakinjah in nihilistinjah, in ker mu je nekaj dejalo, da je Slovanka.

Da bi se naučil poljščine, šel je k uri mladega lektorja na vseučilišču, malega, živahnega in prijaznega Poljaka. Toda samo jedno uro je bil pri njem v družbi dveh drugih dijakov, jednega Čeha in jednega Malorusa, zakaj že drugi teden je čital v časnikih, da se je revež ustrelil radi nesrečne ljubezni. Vendar je bil v oni uri izvedel od njega, da je poljski jezik najbolj razvit med vsemi slovanskimi, in še sedaj hrani kot spomin na tega lektorja desetkrajcarsko izdajo Pana Tadeusza, katero je dobil od njega.

Tako je imel torej Ciprijan že pri prvih poljskih začetkih precejšno smolo. Prihodnjic bomo videli, kako se mu je iz pečanja s poljskimi rečmi izcimila neumrljiva blamaža.

Glasnik.

Novo geslo „Danice“: „Na delo krščansko“ je vlada potrdila. Kako bo društvo to geslo izpolnovalo, ali bo imelo dovolj duševnih sil, da bo vodilo do vedno globočje izobrazbe in samostojnejšega mišljenja svoje društvenike, in slednjič, ali bo res krščanske demokrate pošiljalo na delo med slovenski narod, to bo kazala bodočnost. Dobra volja raste, ž njo raste pogum in nada, in ako bo društvo vedno ponižno v službi vzvišenih idej, ni mogoče, da bi bil trud zastoj, ni mogoče, da bi ne dale iz čistega srca vzljubljenе ideje vzpoleta in sile njih zastopnikom. Res je „Danicarjev“ še tako malo, da se jim lahko posmehujejo njih nasprotniki, toda ugled ali posmeh ne more motiti ljudi, ki so o svoji stvari prepričani in ji hočejo služiti nesebično, temveč ga cenijo le kot vzgojilo, da ne postanejo enostranski in napihnjeni. Sicer pa ni zastopanje kake ideje, o kateri je človek trdno prepričan, samo na sebi nikdar smešno, naj se vrši tudi v nepopolni obliki in z neznatnimi sredstvi. Tudi popolnoma neuspešno ne more biti, čeprav tak človek ne gleda v prvi vrsti na uspeh. Že s tem, da se človek očitno postavi za kako stvar, obrne pozornost ljudi nanjo in jih prisili, da o njej premišljajo. Ako pa

se enkrat primora ljudi, da premišljajo, potem se ni bati za resnico. In jeden izmed vijakov, ki morejo siliti slovenske dijake k premišljanju, je tudi „Danica“. Vse „ignoriranje“, h kateremu se večinoma zatekajo njeni nasprotniki v dijaštvu, ne pomaga prav nič, ker ona je faktum, in le afrikanški tič z imenom struthiocamelus uganja resno v naših časih politiko ignoriranja po svojih rodnih puščavah. Tudi ni „Danica“ nikakor tako osamljena v slovenskem dijaštvu, kakor trdijo nasprotniki, kadar agitirajo pri abiturijentih proti nji. Mnogo jih je, ki v srcu pritrjujejo nje vodilnim idejam, a še niso preboleli liberalnega strupa, ki so se ga nasrkali v srednješolskih letih, ali pa jim mamilo sveta ne dá še, da bi ravnali svobodno po svojih mislih. Boje se torej stopiti v društvo, katero bi jim dalo klerikalni pečat, razločno zahtevajoči pečat, da se mora njih mišljenje in življenje goditi v mejah krščanske morale, ako nočejo, da bi jim društvo vedno kot utelešena vest očitalo hinavstvo, ali pa da bi jih nasprotniki mučili s krvavo kritiko njih morebitnih pregreškov. Dà, ko človek stopi v katoliško društvo, napravi resen korak, in tega se boje nekateri sicer prav poštene, a malodušni momci. Manj pametni so drugi, (tudi takih je precej), ki vidijo v „Danici“ pristnoslovenski „separatizem“. To so neizkušeni ljudje, ki še niso čutili družilne in odbojne sile idej. Oni ne vedo, da ideja ne odobrava nikake pogodbe, njim je neznan mladeniški radikalizem, kateremu je teorija — vse, praksa — nič, kateri ne miruje prej, dokler ni vse, kar je okoli njega, uravnano po njegovih mislih. Kdor ne vidi v našem dijaštvu nezdržljivega nasprotja med krščanskim in brezverskim naziranjem, kdor sodi, da vzdržuje „Danico“ goli separatizem, ta bo k napravi smodnika našel k večjemu žeplo. Od „Slovenije“ loči „Danico“ njena katoliška in demokratična ideja, sprejme naj prva dejansko ti dve ideji in konec bo „separatizmu“, tudi ako bi slučajno obe društvi še nadalje obstojali. Do tedaj pa ohrani Bog „Danico“ v cvetju!

V.

Ivan Kunšič †. Nepričakovana smrt nam je uropala v dunajski občni bolnišnici dijaka Ivana Kunšiča. Rojen je bil l. 1874 pri Gorjah, dovršil srednje šole v Ljubljani, in prebivši eno leto v celovškem semenišču se je napotil v Prago, da bi se izobrazil v svojem ljubljennem predmetu, slovanski filologiji. Zadnjo jesen je prišel na Dunaj, ki je postavil konec njegovemu nadobudnemu delovanju. Bil je prijazen, postrežljiv, vedno dobre volje, dunajski cinizem, za katerim boleha toliko naših dijakov, ni mogel do kože za vedo in znanstveno delo navdušenemu mlademu možu. Večna luč naj mu sveti!

V.

Obisk avstrijskih univerz. Kakor kaže izkaz c. kr. naučnega ministerstva, štele so avstrijske univerze v zimskem tečaju skupaj 17.062 slušateljev. Ti se razdele na posamezne univerze tako-le: Dunajska univerza je štela 6478 slušateljev, v Innsbrucku 1078, v Gradcu 1616, v Pragi nemška 1304, češka 2982, v Krakovem 135, v Lvovu 1899 in v Črnovicah 371. Izmed vseh dijakov je bilo 1198 teologov, 8644 juristov, 4307 medicincev in 2923 filozofov.

H.